

25

16

16 Ukukhanda Amabele.

Kuye kuthi uma ukudla kungasatholakali emasimini kukhandwe imbewu okungukuthi ukusukula umnumzane uyaye abize inyanga ukuaba izokhanda I6is ithatha zonke izimbewu - iphuzi, i6ele uselwa udumbe indlu6u, umbila konke okutshalwayo iyihlaganisa nemithi yayo.

Ezinye izinyanga zikhauda ugemithi emi6i ethakwengenyama nanga-mafutha ephuma ligo6ile (umuntu phela lowo) ukuze ikha6a li6e lihle li6emnyama. Khepha inyamazane enamaudla yingane e6izelwe noma iphumile. Inyanga mthakathi isiyimba iyicuya uku6a iyokhanda ngayo noma ithengise ngayo. Ezinye izitako kuthathwa umakhukhume sana nobuhlanzo bamabu6esi, nevanto, nesinene nonyanya i6isigaywa nembewu ihlanganiswa nayo yonke lemithi. Yenziwa imbiqangana, nalowo athole isigaxana sokufa6wa ego6ongweni lahle lembewu.

Ngalowonyaka wokukhanda ingamethekelisi umuntu funa amuke nokudla kuyovuma yena kodwa ukuthengisa kulungile, hayi ukuphana ngokudla. Uma umuntu ephethe imbewu ade etshala sokulingati aka6e esaxhawula komunye funa amuke nenhlanhla yokudla okukade kwelashwa. Uma isizophela imbewu otshalayo ushiya inkende abuye athele enye phezu kwayo iqashana liphakathi ego6ongweni lide ligudlana nayo yonke imbewu. Kutholakala ukudla ngempela. Uma sebuphunyiwa nesigaxa somuth kuqalwa ngoku yotshalwa ama6ele khona inhla kade kwelashwa. Kunga6o kuke ku6onakale isikhwe6u se6ele phakathi kwesife somlula okwenduleliswe ngaso. Leyombewu e6isego6ongweni isiwukufa. Noma usukhwelwe yindlala unge6e usayidla. Nxa ingane iyuitshontshile kunga6oni muntu, yoyiganzinga yayidla isizibulele, sekothi ngokukhula kwazo i6iyazale ngane ifelwe kengani noyedwa kuze ku6izwe izinyanga zelaphe kuhle lezo ezifunde ukwelashwa kwembewu. Aku6e kusachanywa ensimini eyelashiweyo noma usupisuchama phakathi. Noma sekulihlanga akufuneki ngo6a uzothola ishwa lokufelwa.

26

17 Ukuvalwa kwezinyoni ama6eleni.

Inyanga ezovala izinyoni uku6a zingangeni emasimini ama6ele ziwadle, ifike ithathe izikho6a izixu6e nomithi wayo njengencola nokhokhothi e6isi6atshela abantu ukuthi nabanezindlu za6o ma6angayi kuzo nezintombi zingayi emasokeni kuyoyonke leyomizi eyelaphileyo. Lokukuzila kwama ukuthatha izinsuku eziyisikhombisa kodwa kuya

ngokunquma kwenyanga leyo eyilaphileyo. Kuthi nxa sekwelashiwe ziyekwe iye izinyani zingakhuzwa noma ziya emasimini. Inyanga eyelaphayo lena ithunqisela onke amasimi ihambe i6asa amaziso kuwowonke, Ezinye izikho6a esizelaphile izilahla empophomeni mhlambe iziweze emfula iyozimbela ngaphesheya. Iqale igwede umuthi okuthiwa yimfingo izifake phakathike izikho6a esezixutshwe nemithi yayo. Kuyothi esontweni lokuqala zivinyiwe izinyoni zithele6e emasimini ku6e sengathi ziziziwe kodwa zithi zingawadla zimuke zingaphindi zizuye. Uma a6antu bengawagcinanga unyalo wenyanga ziwadla ziwashaye ziwaqothule nayo ethi ingakuzwa loko ifunge igomele ithi nawona umuthi wami, naya ezindlini zenu nasezintombini zenu nasemaso6eni enu. Inkonkhelo yenyanga kubayiqoma, lama6ele ugensimu eyelashwayo kwavinjelwa izinyoni.

3.27

18 Ukukhalela Amakho6a.

Uma sekukhon' ukudla osekuvuthiwe, ama6ele eselikha6a elethembi-sayo kuye kuphume zonke izintombi zomnumzane zihambe zisiphul' amakhasi anesihlava. Ziphuma e6usuku sekuzakusa zisiphula, zisiphule zihambe nawo amakho6a zize ziwachithe kwesinye isifunda somanye umnumzane ziyokhiphela umhlola ngakhona. Nalowo nakulowo nuzi ezedlula kuwo, a6afana 6akhona 6aphumela esangweni lomuzi ugaphandle 6alale phansi 6ese kufika izintombi lezi zeqe phezu kwa6o. Kuqala enkulu intombi kuze kugane encane zizeze 6onke zizeqede. Izintombi lezi zizeqa njalo a6afana zinqunu 6ona 6alele 6abeke phezulu.

Zizeqa njalo ziyahla6elela ziyabaqhinisa a6afana zinothisa ukudla uku6a kuphume isihlava.

Kukhishwa umhlola ekhaya. Izintombi zizeqa njalo ziphethe izikhwe6u zombila nemfe.

Bese zihlakazeka ziya emaku6o kuyothi emini sezembetha 6ese zihlangana endaweni,

Enqunyiweyo ukuyokudla. Ku6uswe ngokudla nangotshwala, kusinwe kugiywe.

Kokunye kuwele impi uma sekufika izintombi zakulowo mnumzane lapho kuchithwe khona amakha6a anesihlava. Sezizoxa6ana izintombi ngokuthi yini nizochitha indlala nomkhuhlane nesinyama nga6uthi na?"

28

19 Unomkhu6ulwane. (Umhoyizo).

Unomkhu6ulwane yinkosazana yasezulwini eya yehlele enta6eni.

/Kuyekuthi.....

Kuyekuthi uma libalele mhlamuhe kungen' umkhuhlane phakathi kweswe kuchiveliswe utshwala kulesosi godi. Gese kwelusa amantombazane amakhulu nama ncane, abence amabeshu, ahamb' ephethe amagobongwana otshwala. Afike aphuhluzwe abulawe ngo6a iningi lamantombazana ale-6uphuzi utshwala. Gese kuhletshelelwa imbino nenhlamba emini yonke: Isililo phela ngo6a bekhuleka kumkosazana kufunwa isi6usiso uku6a kun'izulu noku6a kuphel' umkhuhlane. Seku6uywa nazo njalo intambama izinkomo sekufike kudliwa kuphizwa. Nxa lomisile izulu lingasani kuye kuphim' mufazi ayohlala emfuleni afike anqume. Akhe amakhasi omsenge aziphunge ngawo ade ewacwilisa ananzini ezichinsa ngawo. Enze njalo imini yonke abeloku ekhuluma inhlamba eloyisa aze abuye ntambama. Gese emema abanyeke. Kuyothi laba abamenywo nguye bavuke ukukhala kwemingela baye entabeni ekhonjwe ummemi womkayizo. Yena bayomfica esekhona phambili. Gese behamba bebala amagquma behlabelela amagama enhlamba gephethe amakhasi omsenge, bengabingeleli umuntu abahlangane naye. Enwa kwaloko kubala kwa6o amagquma bakhetha izi6uko elithile abayontshinga kulo isisila namanyala lawo ekade cewa hlabelela. Se6e-6uyake bengasahlaboleli bengasethuki se6e6e, ke imula phela. Uma ingafiki ngalelo6anga isiz'ifika ngoluny' usuku akuseyiyo eya6o seku- ngeya6anya. Uma limile ku6ongwe lowo omeme umhoyizo kuthiwe. Uma njalo ntombi yasekuthanathaneni iyengokuthi "Utombi yase Manenbeni sengathi ungeze wafa ungu Nkulunkulu wethu."

5.29.

19. Unomkhubulwane.

U Nomku6ulwane kwakufinkosazana iyisithunywa sase zulwini eya- thunyelwa emhlabeni ukuzafindisa abantu ukusila utshwala nokutshala nokuvuna ukudla. Kwakuye kuthi uma kuwe umkhuhlane Gese mnumzane ethumela ezinduneni uku6a zimeme uNomkhu6ulwane. Izintombi zonke zesifunda zifike e6usuku zifune izisekelo ezizo6etha ugazo nxa zihu- 6a. Ekufikeni kwazo zingena ugakwesokhohlo esikhulu zizungeze umuzi ziye ziphume ngesokunene esincane Gese zima esangweni. Nalowo mfazi ozeleyo noma okhulelwe aphume nezingane sezifake izintambo zemizi okhalweni zilaliswe pansi esangweni Gese zeqiwa yizintombi yileyo njab iyakhalakatsha igqa6ule intambo ihambe nayo. Kwenziwe njalo yonk' imizi yesi godi ize iphele.

Bese zihamba ziya kufuleni zilahle izintambo namatshe zihambe zikhuluma inhlamba zithi. Umagejane woze uGone. Nxa sezilahliwe

/lezozinto.....

lezozinto seku6uywa emfuleni. Alisekuhutshwa lelogama Sekufikwa ekhaya ngalolusuku lezintombi zika Nomkhu6ulwane zilala kwasalukazi zikhip' isisila. Aziqomjiswa ngalolosuku ngo6a zingcolile. Sekoze kuphele izinsukuana kulungiselwe uku6a kuciviliswe utshwala.

Naleyontombi isikhumbula isihlo6o sayo iyophukula. Ifike ingene nje emzini ithule ingakhulumi. Ba6e beyayibuze ukuthi iphumaphi ingaphenduli gaze bathi "Uzophukula yini? Ibis' ivumake. Bese be6uzake ukuthi bekwenzwani? Beseku6a yikhona balandisayo ukuthi bekumenywe uNomkhu6ulwane. Bese beyinika ke a6angayinika kona okunjengokudla noma yini nje a6anayo. I6isidlulela phambili iyophukala kwa6anye. Ize iziqede izihlo6o zayo 6ese iphindela ekhaya.

Isidlinz isikhathi induna sokuthi ngaseziphelile zonke izintombi ezaziyophukula. Bese ziqoqwa zonke izintombi zibuzwa ukuthi seziphukule zonke, na? Zivume ke. Bese zitshelwa ukuthi zicwilise, 6ese-zigaya mhla kukhanyayo.

E6usuku izintombi 6ese ziphuma zihambe zimemeza zithi!" "Zivuleleni Zisho zikhipha izinkomo. Sezembethe amabeshu, ziphethe izihlangu nezimboko nakokonke okuwumulwa nokuphatwa nga6anewawo. A6afana namhla 6ayaja6ula ngo6a a6az' ukwalusa. Bayode' ukudla 6ayoqonyiswa. Bese 6ethatha amarwata (amahwata) odadewawo 6evumila ngawo ngo6a 6azintombi namhlanje yi6ona, 6ezogqiza lapha izinsizwa zigiya. Izinkomo seziyadla ethafeni zaluswa yizintombi. Utshwala nokudla sekudliwa uyewonke umuntu womphakathe wezintombi khona endle. Izintombi sezigiya khona endle ziyabongana sezize zibuyisa izinkomo ngesikhathi senhlazane. Namhlanje izintombi zizode isithu6i. U6isi luzophekw' isithu6i noma ingekho ezeleyo. Isithu6i njalo zisidlel' emaku6o, izinsuku zize zibe mbili. Uma izintombi ziqhu6a izinkomo zakwesinye isifunda zaziyisa kwesinye isifunda ziyolahla umkhuhlane ngakhona ziyezithi zingabonwa izintombi zangapho. 6esezilwa, zibanga ukuzothelelwa umkhuhlane wakwesinye isifunda, kuze kuchitheke igazi. Yiko loku okwenza uku6a kuthiwe lomkhu6a mawaphele.

Insini kaNomkhu6ulwana yayilinywa a6afazi endle i6iyelwe kodwa ingafulwa ingavunwa ukudla kwayo komela khona kuphelele, khona kuthiwe kudliwe Inkosazana uNomkhu6ulwane kuthiwa ufika nenkungu namafu umile utshane nganxanye nganxanye imithi. Akaziwa lapha ehlala khona.

7/Ukucela.....

7.31

20 Ukucela ugwayi ukuganiswa Komutwana.

Izinyane lengezengeze lithi wena wase kuthini akuligeqele, seli-file ekhaleni, loko kushiwo ugumutwana wenkosi ngomlomo wamanxesa amathathu noma amahlanu aqhuba inka6i imbenambena e6izwa ngokutiwa umfece womutwana noma yisigqobela sokushinikezela ingego egeqwe yilowo wasekuthanathanoni okucelwa kuye ugwayi. Loku belu ukufuna indlu yokugana, kugana intombi yenkosi ngaloku ukuthumela amanxusa kulesosikhulu Amanxusa akhuleka njalo emi enkundleni nayo inka6i leyo.

Bese siphumake isikhulu siyakuwo silandula ngokubonga amakhosi akwaZulu. Siwathaphuze siwathaphuze sigaine ngezwi lokukhala siti Imbu6e ingivukele kangaka ngo6a ngenzeni? Ifanele ngani imbu6e ukuzocela ugwayi kimi na? Ngingu6ani mina engingaze ngiyigeqele na? Imbala wona enfecana engiqwantuza kuwo ungaze ufanele izinyane lergonyana na? Ngingenathongwane ugingenani na? Kawu! imbu6e kayinahloni. I6ulala no kungenamtamo. Kanti imbule kayizikhetheli na? Iyaku6ambaphi iyekephi ingezengeze?"

Amanxusa asephendula ngelokuthi: "Kasaziphela thina siyizinja zenkosi ungazilandulela wena." Wo! seningasale senilala nje lapha esihlahleni, nina 6akomkhulu." Sebengenake nayi inka6i leyo. Sekulandu inkomoke 6enikwa kuthiwa. Nasoke isijingi senu, kumpe ningalala nesule nemilomo loku thina lapha silala ngamanzi" Isihlatshwa ke isiphakwa sebedla.

Kuyasa kusasa lapha kumpondozankomo 6aya 6ayawash' amakhosi. Se6evalelisa ngokuthi: Usungasikhapha nje, wena wasekuthini, ngo6a imbu6e isibekile ungasibambel' inyathi ngophondo." Sesiphuma ke naso sesikhwathaza, sikhiphake loko esikukhiphayo lokophela esiyo-landula ngako, naku6a kimka6i mbile. Asehamba nazo-ke amanxusa asefik' elandula ngazo kumntwana, entombini yenkosi.

Dukuduku, "Akenihambe ni6uyele kuso6ani ningikhalelele ukuthi hawu! phokhona uma e6enge nangeqo u6esengaze ani6uyise nomfece na? sekusho inkosi ke loko.

Itsephindela futhi amanxusa aseya nanye leyo-ke kuthiwa enswazi lokushay' amathole adla endlelen'eza umntwana. Usefik' ephind' e6onga amakhosi khon' enkundleni. Use6uyeye wangenisa futhi ewahla-6isa. Kulesisikhathi ke, usezokhipha uqo6o lwezinkomo noma amashunu ama6ili. Intombi akayazi nanga mehlo njalo! Useyolandula ngazo.

/Dukuduku.....

Dukuduku inkosi isithi futhi: "Ake imphindele kusi6ani6ani nithi" Hawu uthi uNdabezitha uyayi Gongga ingeqo yakho phoke usal" usul-
nganisela ekhaleni na. Loku kumkwe lis' ikhanda ngo6a uthehlwasa
khabeni linye kakwehlila walunyembezi."

33 Ekufikeni kwawo e6eka lamazwi sesiphinda isikhulu siwahla6isa
futhi amanxusa ngo6a athi uma efika kufike ku6uzwe ukuthi infike
nadlani? Nenkome leyo a6ayidlileyo kubuzisiswe ukuthi i6icolile na
nokuthi i6ingakanani na? Uyawa6uyiselake uma e6ekhiphe amashumi
ama6ili usekhipha mathathu kuphele amashumi amahlanu. Lezoke sezo-
hamba naye uqo6o usethatha a6akhe a6antu a6amthwaleleyo amacansi ne-
zigqiki nezingqoko nesicephu. Uyafika phambili use6ang' amakhosi
esangweni, uma enembongi uhamba nayo ifike im6ongele. Ufika ngalo
6elu igama lokulandula, Esefikileke, usephekelu.' isijingi naye
ayesiphekel' amanxusa. Sekufika izince6u zenkosi zizo6ong' izinkomo
Sokukhona ezophekelwa yinkosi.

34 Esethile, inkosi esim6iza ukuzokhuluma nayo. I6akakhulumi
6ulanda 6elu isakhala ngayo ingeqo ukuthi. "Hawu 6ani, uthi u6ungathi
usungigeqela pho khona nxa kungasekho lutho eshungwini u6ungesalu'
sugaya lona na? U6uthi ngiyakwenzenjanina? Uya6ona kampe ukuthi
ungangishaya ngempama ngiwe (Amashumi amahlanu phela impana leyo)
Ca! mutaka6ani, uyihlo waye ukuthi, hamba iye usal' usucinga '
amankonyane amahlanu. Kodwa ke aseyo landiwa yini. Ngiyofika ngo-
suku oluthile. Utsho ukuyokwendisa le lapho eshonjalo. Sesiphe-
ndulake isikhulu sithi Hawu! Silo, loku phela 6engithi sengezozilahla
amathamb' esilweni?" Ca phela 6ani ngiyakuzwela hamba nje uyocing'
amathole a6esihlanu. Ngiyofika ugosuku oluthile uthi usungehlulwa
amathol' amahlanu nje 6ani? Yilaphophela amathambo ungawalahla ala-
hleke. Uthi ungawalahla ngokungishaya ngempama 6ani?" "Hawu" ngo-
nyama 6okungathi imbu6e ingasale isingibek edolweni kulolusuku lwayo
ngo6a angethembi lutho. Luhlangalezwe; "Qha6o 6ani 6eka izwi ngi-
zwe" "Ngonyama" 6engithi isilo asisuthi inyamazane ngo6uncane 6ayo
Phoke lapho, Ingonyama i6ingasesa6ile ukudl' impuku i6ingasal' isi-
ngi6ekedolweni, inkosi, kumpe ngingaqabuka ngithola amathole ama6ili
naku6a mathathu ngo6a angethembi lutho, silo. Sengisho konanje,
Luhlangalezwe, ukuhamba ngiwa ngivuka emahlathini ngo6a funa imbu6e
ingidlel' indlala. Qhake 6ani sengiyofika ngenyanga ethile. "Wo!

/angazike.....

angazike ngonyama" sekuvumiyelwene njalo.

Ilandwa ngu Gumede

Mombeni,

Eshowe.

38(2^{*)}

25 Ukubethelwa kweZulu.

Inyanga yokubethel' izulu isifikile ifini inkomo nemon zihlatshwe zombili. Ibisikheth' izitho ezithile nje-ngezindlala nenyam' ediki-zayo kakhulu ubuchopho bemon Ibis thath' izinsila zaabantu banke ekhaya isiqob' imithi isiyeshisa nawo wonke amacwiyo ewacwiyileyo kulezozitho ikushise odengezini. Ithathe insizi nomhlelo walesilwane ihuqe izinti ezona zizohlanya phezu kwezindlu uma izulu liduma Ibis' ithath' izinsila iyakuzimbela entabeni ukuze.

39

Kuthi uma kukhona umuntu oletha izulu ekhaya lidlule liye lapho kumbelwe khona izinsila. Ibis' ivimba ekhaya ngezikhonkwane ezihlonywe ngale usizi eziphekwe ngodengezi. Isikhonkwane izigxumeke zikake umuzi. Ibis' igxumeka-ezinye phakathi endlini kuleyo naleyondlu. Kuze isikhonkwane emnyango wasensibeni esemsamo, nezinti ezihlonywe emsamo phezulu ezophuma inhlaladuma zihlonywe izinhlangothi zone zezindlu. Ngezinsuku okubethelwe ngazo kumisiwe ukuza kungayi 'muntu endlini yakhe nezintombi zingayi emasokeni, nezinsizwa zingayi ezintombini zazo kuze kufe inyanga. Izinti lezo ezihlonywe ngaphakathi phezulu ezindlini lobeyahlome zikhishwe, zihlonywe inxa zone zezindlu lise qede ziphindeliselwe ezindlini. Noma kungekho muntu ekhaya besemasimini nomaphi uje bonel' ukubon' ifu elifanele ukuleth' ukuduma, agijime umutnu ayozikhipha azihlome njengokwenzi wa kwako.

Inyangake inel' ukuqeda lomsebenzi ishay' inkomo ngalo lelolanga. Emuva kweminyaka emibili isiyobuy' izivusela izikhonkwane ngayo leyo nsizi yayo. Enye inyanga ike ishiye nodengezi okuyakuthi uma liduma lushiswe kuthunqiselwe izulu ngalo ukuze lidlule. Uma liduma ikhona iyakhifa ngomuthi okuthiwa "Umakuphole" ledlulise Inyanga ephatha izulu ayihlali endlini nxa liduma lize lise iloku iphandle, ilishunqisela ilikhufa ukuza ledlule. Kuthiwa kungavela ingozi uma ihlezi endlini ngoza izulu lizongena lizofuna yona.

27 Ukukhonzwa kwaMadlozi.

Abantu banke bamiliswa ngamadlozi eziswini. Nxa umlobokazi egana ekhaya kuhutshwa ihubo lawo khokho ukuze amadlozi asondele

/ambeke.....

ambeke. Futhi umakoti lo ufika nenkomo yamadlozi okuthiwa "isigodo"

44 Kayikuziyela endlini yomnumzane engakangeniswa ngoku6a ungumlanda kazana. Nasesi6ayeni kayikungena engekangeniswa ngo6a phela indlu-leyo wesibaya leso okwamadlozi. Nalaphi esengenisiwe endlini lapho uyongena ngasohlangothini lukanwa nendoda yakhe angeqi ukuya ngakolu-kayise wendoda. Noma kukhona into ayifunayo uma isohlangothini luka yisezala kayi kuluthatha uma kungekho muntu ongamnikezayo. Nenduku angeyithinte kanti futhi naso isitsha. Angesithinti nangenduku ngo-6a nga6e usecaphaluze amadlozi uma enze njalo.

Kunjalo nasesi6ayeni noma ezosinda angengene ukuyothatha u6ulo-ngwe nasenkundleni ange6ubuthe. Uma kungekho muntu ngempela woku mthathela angaze ayobufuna emzileni wezinkomo.

Ekufikeni kwakhe e6esina ngayizolo uyaqholisana ngenkomo angayi-dli inyama yayo. Into nje azakuyenza uzakuphuma nezintombi, aye ese-6ayeni afike anqume isho6a layo, engembethe lutho ebincile nje kuphela ali6eke embengeni alise emnyango ngenhla, abuyele endlini alilale.

45 Loku kuqondisa ukuthi umlo6okazi usehlanganiswa namadlozi akwakhe Sekuzakuthi uku6a abaku6o bahambe/6asale 6emthela ngenyongo ke abako-wakhe okukhombis' ukuthi use ngumfazi wa6o. Ngangomusoke uyakuhlambisa athathe amanzi ahlambise abantu esi6ayeni akhiphe izimpahla zo-kuhlambisa zi6engango6uningi ba6antu bakulowamuzi abafanele ukuhlanjiso.

Ngokugana kwakheloko abasenzini 6ese6emembesa 6engco6a ngamafutha Isikhombiso 6elu sokuthi naye useyinsila yamadlozi akhona ekhaya yi-khonake esozongena endlini. Esengene sekuhlathshwa imbuzi ebikwa ema-dlozini uku6a am6eke naye abangemuntu athole iqanjana - ingane. Emuva kwesikhathi esithile njengoku6ona komnumzane, lenkomo afike nayo izo-gayelwa utshwala ihlatshwe kanye nembuzi azakuyipheka kuhlatshwe enye futhi inkomo yesi6ili eyona azakuyidla kanye nabalo6okazi abanye. Lena eyisigodo akanakuyidla angedlelane namadlozi phezu koku6a use6ikiwe kuwo.

46 Kuthi ke uma kulukhimi ukuthola isisu ku6onakale ukuthi kukhona okusolekayo emadlozini. Umnumzane avumile akhale kwa6akwa6o ngengane yabantu lena okuyiloko ifikile injengesihambi athi. "Hawu!" nina 6akwethu kusolekani loku nganibekela? Pho kungaze ku6e nje? Nawe Babamkhulu na, unga6i usayikhuluma, lenda6a na uyobuyelaphi? Bon' abanta6akho la6o ona6o lapho nomame (nabafowethu) nabafowenu nonge

/naphi.....

naphi lapha senichitha ixhifa leni na? Sondelani bakwethu nivusane niyeke futhi ukuthuma izingane kulomsebenzi wenu ezobuye zilibale ukudlala. Ebesebabaiza bonke eabonga ngezibongo zabo esebakhombisa inkomo ethi! Naku ukudla kwenu sondelani nidle, nihlangane nikhulume lendaaba ukuthi kwenziwanyani ngalelixhifa lenu elichithekayo.

Isihlatshwa ke inkomo leyo. Ngalolo suku kuyosindwa wonk' umuzi kushanelwe futhi emagcekeni bavumile bonk' abalobokazi bahambe ngemuva kwezindlu behlonipha amadlozi abiziweyo. Njalonjaloke bo- beyagule kukhalwe kuwo amadlozi kungakabizwa nanyanga. Pugaze ibi- zwe ngokuba ukufa sekweqa amadlo. Nowesifazane ubizelwa inyanga uma engatholi lutho njalo phezu kokuba sekuciliwe emadlozi. Kusu- kweke kuyiwe ezangomeni kuyofunwa ukuthi kanti yini; lokoke okushiwo yisangoma yikona sekuzosetshe uzwa ngako. Laph' izulu lomisile ku- yiwa emakhosini amadlozi amakhulu phela. Izinyandezulu zezwe kuyo- celwa imvula.

47 (1)

Kusiwa izinkabi, zisiwa yinkosi yezwe nezinduna zayo endaweni lapho kungeatchwa khona amakhosi odwa lapho kuthiwa kusemakhosini. Izinkabi lezi zifike zihlatshwe ziphekelwe khona zidliwe ziphele khona kuhutshwe amahuco awo amakhosi. Abantu bakhe bamuke nemifula ngoba bathi bshla entabeni bevela khona emakhosini bese belandelwa yimvula kugcwale imifula bengakafinyeleli emakhaya.

53 (1)

Ngokwemvelo yakwa Zulu uNkulunkulu waziwa ngokuthi UMVELANQANGI owadabula abantu ohlangeni, zonke izinto ezikhona ezweni zadatshulwa nguye; izulu, nomoya, nokuduma, nemodla nesi chotho, nenala, nendlala, nezilwane, nezi nambuzane zonke ezikhona, nakokonke okulilumayo kwa datshulwa nguye. Isizukulwana somdabu wokuqala sazi UMVELANQANGI. ukuaba ungumenzi waso. Mukhulu uyebabeka unolaka, umomusa uyakhonzwa ukuze achumise umusa wakhe asiphephise olakeni lwakhe; uyenake isizu- kulwane sokuqala IDLOZI. Lesizukulwane sokuqala, Okuthe ukuaba sidlule saaba amadlozi esizukulwane esilandelayo, kanjaloke zalandelana izi- zukulwane namadlozi azo njalonjalo. UMVELINQANGI lo uyenake IDLOZI elikhulu elandulelayo okuthi uma kukhonzwa amadlozi okhokho izizuku- lwane ngezizukulwane ngokwenyuka kwazo ziqhubeka zisincengela kuye siq

31 Umphefumulo.

Umphefumulo kawuqondakali kahle isimo sawo ngoba unezindlela eziningi zokuzifonakalisa kubantu. Ugumphefumulo obetha enhliziyweni

/ugijime.....

ugijime nemithambo yegazi, ngemphefumulo obonakala uphama ngezimbozo zamakhala ngumphefumulo oletha ukukhaya emehlweni, ngumphefumulo okuyiwona luqobo lokuphila komuntu; kusuke sekunqamuke wona uma, umuntu equlekile usuke se usuphuma waphelake uma umuntu esefile. Ngakoke umphefumulo lo angumoya okuthi uma umzimba noma isidumbu silele uhanjelwe eminye imimoya; uyayibona lemimoya ukhuluma nayo uphupha namaphupha umgcwalisa ngemizwa elungileyo noma enubi, umqhuba ukuaba enze okulungileyo noma okubi; umnikeza ukujabula noma ukudabuka.

Umphefumulo ungalinganiswa naleyo nxenye yobuntu bethu obuyisithunzi somuntu okunguyena yena ubuntu obemgafiyi obungumoya; othi ungasuka endlini yawo ebizwa ngokuthi umzimba wehlukane nabantu abangekafi uze ubuyiswe ngokukhushulwa.

53(2*)
Umoya womuntu ophileyo ubizwa ngokuthi umphefumulo kodwa umoya oyisithunzi somuntu ofileyo ubizwa ngokuthi IDLOZI, ITHONGO. Uma umuntu efile isidumbu siyambelwa ethuneni kodwa isithunzi sakhe siyasala. Isithunzi sakhe esinguye sisala kulowo muzi abehlala kuwo endaweni lapho abehlala khona. Kulezithunzi zabanga sekho ezweni yilapho inkolo yabantu yayigxile khona kanti futhi nempilo yabo yonke ya incike khona, kuzona nenkalo nemikhuba yabo yemvelo imelwe ukuaba ibe engaxwayene nezifiso zabangasekho; akufuneki umuntu enze okungazange kwenziwe ngabadala kungase kukhuzwe umhlola. Engqondweni yabantu kukhona, enkolo yokuthi izibazi ezisemzimbeni womuntu zibuye zibonakale kuye uma ephenduke wayinyoka. IDLOZI phela ehambela abomuzi wakhe. Abantu bakholwa ukuthi izithunzi ezingumoya zisuke zinguye uqobo umuntu owafayo uma zikahlambela emaphupheni ebusuku ziza ziyibo lobo buso balabo bantu ababaziyo zivumile ngezivumilo abazaziyo, ziyisimo somufingazo zonke izindlela, baze bathi nokusho. Ingani nguye impela nje uSobaniyani waesemhlophe esethe qhwa "Uma ithulisile zithi izalukazi" "Aniboni yini ingani wa esekhokhoba egaqangamadolona;" besho enyokeni ngoaba ingasanya kazi, noma beyichuphuluzisa ngothi bathi "Inyekeni wayevele engasena mandla, Abantu bakholuta ukuthi lezithunzi ezi imimoya zifana nabantu ziyabonwa zibuye zidlule zindamalale ziyanyenyeza uma zikhuluma, ukudla ziyakukhotha azidlisi okwabaphilayo ezweni, yile ukoloke ebonza ukuaba banamathele kangaka ekukhonzeni AMADLOZI.

54(12)

32 IMIMOYA YOKHOKHO! UKUKHONZA AMADLOZI.

Abantu bakwaZulu babekholwa ukuthi umuntu kafi aphele isithunzi sakhe esingumoya yiso esiphenduka inyoka ebufeni kwakhe (kubuyiswa nje) inyoka le isilidlozi ukuze izobalondoloza abakwaabo uma kuthethwa amadlozi babizwa bonke abomndeni ngaphandle. Kwentombazane eyaganayo esilidlozi lasemzini; nabadala nabancane asebafa bayidlozi. Yingako nje uma kuvele isifo ekhaya noma ukuxabana okubana noma umhlola othile phakathi komuzi, uma isangoma sibule sakhomba ukuthi kuthukuthele abaphansi ngephutha elithile elenziwe abalowomuzi idlozi lase liba fulathela kehlalwa ishwa, kwakhona isinyama kuwona, kuye kusuke umnini-muzi ashweleze ngento ethile enjengembuzi noma inkomo eshwelezela umuzi wonke ayinhloko yawo. Amadlozi uwathetha njalo usesibayeni wambethe isiphuku sokuhonqa eminyango uluthuthu muhi uzilile athi:- Nako ukudla kwenu nina basekuthini" ebahasha ngezibongo nezithakazelo zaabo esithi:- Kuyekeni lokuthukuthele okungaka phakathi kahle umuzi wenu misulondoloze uphile; phelelani nonke angabikho oyothi wayengekho kulobukudla engminika kona, indle kahle ngininika nanso inkomo yenu noma imbuzi yeni, ningabi idlozi elibi elibulala abantabalo. Sasithi wobeka abantabatho baphelela phezu kwakho sasethembe wena na? Usuyephimusa bo yini ukuba mboze nize ngolaka. Guyekeni ububi lobu dlanini nako ukudla kwenu nikukhawule loku; enye njalo ibisichama esathethwa sebezothi abadala ha, anibonike sebezile bayabonga nanso isichama. Kakulungi ukuba bamkwe ibuye ilale ingahlatshwanga ngoaba bathi kuthi kusa ibisimbi isinje ngegulayo uboya sebuvo komele, abadala bathi igazi leyo selimuncwe amadlozi asephuze bonke ububende sekungaze kubuye kuvele omunye inuswazi kuthukuthele kwawo. Isihlatshwa ke njalo sebevuke bonke ababonobu thakathaka, nobuxabana sekuphelile sebencinzisana ugwayisekunqotshwe bonke ububi. Imfuyo yezimbuzi nezinkomo yikhona buphila komuntu wakwa Zulu ongenankomo nambuzi akamuntu walutho impabanga yoqobo engekho sibalweni imikhosi yonke ibikhunjulwa ngokuchitha igazi nezihlobo nezihambeli zihlatshiswa kuye ngobukhulu base nhliziyweni yomnimuzi kuye nangamandla emfuyo yakhe noma sihlathiswa imbuzi noma inkomo size sithwale nenyongo yembuzi noma siyifake engalweni uma kungeyenbomo namadlozi ayahlatshelwa, inyama leyo

54(12*) 16e umnikelo okukhulekwa ngawo noma kushwelezwe ngawo ukuba alondolozwe abusise, ahlahlamelise umuzi awubekileyo namhla kufa umnumzane noma umninimuzi kuhlatshwa enkulu imbenambena yenkabi emhlambini

isidumbu sisongwe ngesikhumba sayo; abanye abantu Gambela khona esi-
 bayeni aqondaniswe nomnyango wendlu yangasenhla indlunkulu - ithuna
 liba sentubeneni yesibaya liqondane nomnyango wendlu yakhe, kususela
 suhla ombelwayo kuze kuyofika osukwini lwe HLAMBO. Indlalifa yomufi
 idane ithi lapha kuthatha ukusa besalele bonke ibisikade yena phezu
 kwethuna lika yise nomkhonto wona okayise ukuze uyise angayeleki
 ngesithunzi ibe impuphe elala bumeyenzela ukuniquonela umufi ukuze
 amadela ayo abelukhimi eyengekayise. Umbelwa esibayeni nje ukuze
 izinkomo azishiyayo zime. Ezakhe zekhe thelo ezinkulu ezinhle ezi-
 ndala ezingasabotshelwa ezinye sezahluleka nokugijima, zingathengiswa
 noma zihlatshwe ngoaba sezilinde umuzi, ezokubonga amadlozi noma zibu-
 lawe inhla kufa umnumzane zimandlalele ethuneni zibe idile lezihlobo
 ezizomkhuza -- zizomkhalela phela. Uma kungumngcwaabo wenkosi nekhulu
 lezinkaabi liyahlatshwa. Izinkaabi ezinkulu nakho konke abekuthanda
 kuyamphelekezela ukuze athokoze khona le lapho eya khona, angathuku-
 theleli abasele eyifuna impahla yakhe abeyithanda aze abenze kaabi.

58

35 Ukugcagcisa kweziny' izifunda zakwa Zulu.

Kuyekuthila umkhwenyana esenikiwe izwi lokuthi usezo changuzelwa
 bese kuthiwa entombazaneni kayi zilungisele izimpahla zayo zokucha-
 nguza njengobuhlalu bongaxo namacansi eyokwaaba ugawo, iqoqe nemicimelo
 ezihlotsheni enjenge zithebe, amacansi, amavovo, izimbuzi noma yini,
 abayiamelise ngako. Abazali bayo bedebeyihlabal' izimbuzi bayiphe
 ukudla okuhle ingabe isasebanza imisebenzi enzima ngoaba phela isiya
 khulu shaliswa, uma intombi yayi ngazange yemile iselitshitshi ikho-
 na isizo kwa Muliswa kubizwe ababoneli (amasoka nezinsizwa zakuabo
 nezintombi zakuabo umthimba phela) babonele labo babizwa kanje:- Into-
 mbi iye ithume izintombi ukuaba zilande umkhonto bubo kaSoka bafike
 bafike bazinike isijula ezasina ngaso. Uma yemula ithi ingaqeda
 ukusina bese kusuka bona ababoneli nabo besina. Uma sebengen' udli-
 ni inyama abazoabi khishelwa Insonyama noma intombi ingakacelwa bese
 ngamasoka nje baya landwa bafike bakhishelwe ijou' Insonyama nenkiza
 yotshwala. Laphoke ezinyizesheli sezizobona ukuthi kanti sihambel'
 ubala izoqoma namp' abadla insonyama. Uma sekusondel' ukuku loku-
 changuza sekumenywa abafand' amagama okuchanguza sebunenywa nenqambi
 ezoqamba amagama ohaya labaya basemzini, umbidi phela usezokhipha
 zonk' izici azaziyo ukuthi bayazenza nabebayo uzobahaya ngako ukweba

/kwaabo loko.....

Na6abulalayo uzo6aqamba ngako ukubulala kwa6o akukho cala ngo6a ku-
 yagidwa nabasekhethweni benzenjalo 6abiza Inqamlu i6ahaye a6omthimba.
 Sekothike uma se6efundile umkhongi esenikwe izwi lokuthi akayovu6ela
 6ese kuhlatshu inkomo yokuncama nezimluzi acinyeliswe ngazo nga6a-
 newa6o ziyo hlatshwa inhla wosuku lokuncana. Inyongo yenkomo umakoti
 uyifaka esandleni ezezimbuzi zi6e umqhele ekhanda. Nabafundi se6e-
 lutsheliwe usuku, loku hlanganisa, se6ezofike 6afunde 6agcine 6ese
 6ede inyama notshwala ngo6a ngakusasa sekofika umkhongi esezokhiph'
 uDwendwe; icansi lelo uyofika alendlalelwe useyo hamba nalo sikunge-
 lakhe usezokwephulelw' inyama yesifu6a. Uzothi angaqeda izintombi
 6esezithi uzothwal' umqulu wamacanse wena" ilona bokisi phela lelo.
 Ohlakaniphileyo zothi zimethuka a6eselaphaya ngaphandle esehamba ngo-
 6a 6ezizomshaya azalithwale uyise noma umnewa6o useyovunilisa indo-
 dakazi noma udadewa6o endlini kwa6o. Umakoti lo akasa6onwa phandle
 sekukhethoke a6antu a6athembekile 6odwa uku6a 6amhlalise endlini use-
 hlezi ngensika u6eke emsamo, wembethe ingu6o uyakhala sekude kungena
 onina a6azomanga nokumlaya ngamazwi okuthi "Umntu uyazikhonzela aka-
 laywa umntu wazise onyoko zala, uyise usengena ethi vunulisan' into-
 mbazane, isibinciswa isidwa6a sayo sokuchanguza, ngo6a phela zi6ili
 esokuchanguza nesasekhaya uzishukelwe uyise; usezofaka namasho6a enhla
 nengalo ngakwesokhohlo alifake esihlakaleni ngakwe sokunene, afake
 amasho6a futhi enhla nezitho a6esefaka inwakazi e6usweni nemnyakanya
 ekhanda (izimpaphe zama saka6uli ezithandelwe othini zingangomtsha-
 nelo) a6ese6amb' isinqindi ngesandla uyise aGelila6' ihu6o elikhulu
 laku6o a6esemthatha ngengalo uyaphu' emnyango usefic' izinsizwa sezimi
 nezihlangu zizi phakamisele phezu kwama Phanda sezilamikela ihu6o lelo
 lika yise sekuqondwe esi6ayeni, intombi monina 6ayakhala yona ihxene-
 cela kakhulu, uyise usenyuka nayo aze aye afike enhla nesi6aya, ese-
 fika ema nayo eyiphethe ngengalo esefik' ethetha amadlozi aku6o ethi"
 nangoke umntwana wenu Hambani waye usezo6a6alake njalo a6athize a6a-
 yizalayo oyise noyisemkhulu a6angasekho athi ngisho kuwe njalo soba-
 ni6ani athe wathi nane sobani6ani yengokuthi nje ngisho kuwe Mgwazi
 kaqaqi uqaqelwa zinyoni khakuwe nyoka zakwelemthini zingengnyawo
 a6ese6uyelake ohleni eyiphethe, i6isifik' ihla6i inkondlo yayoke
 ezochanguza ngayo usayamukela njalo umthimba se6egiyabanewa6o useyi-
 thatha ngengalo usephuma nayo ngesango uyise use6uy' e6uya nayo

/esephuma.....

59

esephuma okwesibili ngo6a phela uphind' imikhondo ukugcwalisa umthetho uku6a kungabikho ishwa. Isizothi uku6a iphume iphele usezothi uyise "Hambake mutanami unga6e usa 6eka ngemuva." Unina oyizalayo useyanga eyivalelisa khona lapho ngo6a kayikuhamba, ukuya lapho ichanguzela khona. Ingabeka ngemuva iyo6' iloku ikhumbul' ekhaya i6uya. Umthetho, icingwa uku6a ingabek' emuva iziyishone lapho sekusondeiwe emzini sekuzosuk' abanewa6o bayothath' umgoqo esangwani lesi6aya sakonyeni. Izinsizwa zakoluyeni nazo sezihlezi zi6a mlukile ukuthi zizo6ashaya ne6ala i6isihlanga6ezene amakhand' a6e6omvu zize kodwa zigcine ziwu-thethe ezase mthimbeni zize zihlanga6ezane nomthimba sekuhutshwa ihu6o lokuthi uZulu siya kuzilanda asiye kwa Dedangendlale iyeza iqo6o yama-khosi ho! ho! Ihu6o lamatshitshi lelo se6efika 6ema e6aleni se6e-phuma a6akonyeni 6e6akhombi' indlu yomthimba wezintombi nenye yomthimba wezinsizwa uma sezingena izintombi sezizohla6elela elithi "waze waga-nwa sishokolo se6e lethelwa utshwala 6ulethwa umkhongi kuphela omunye qha 6angamshaya 6amncancathe 6ethi sesihlangene nini nawe noma 6e6ona owakonyeni aku6ingelelwana na6o a6ayi ezindlini a6angangeniswe kuzo, se6elalake. Kuthi ekuthatheni kobusa 6ese kuvuka unina oyena ephele-zela udwendwe othwel' isigubu somntwana a6eseyi6onga intombi ezochan-guza esethi" Kusile mama eseyihasha ngezi6ongo zayo loku yiloku 6efike., kusihlwa ngalo kuya qanjwana 6athi a6omthimba ninga dlayi ngaye somthatha a6ase Khethweni 6azothi Musukuza nophondo lomlomo kithi ekhaya.

6uzanchakuzwa zonk' izici ezaziwayo ukuthi a6asekuthini 6enza isici esiwukuthi noku ngenzekanga nje uyaqanjelwa axutshwe nanodade waho kuthiwe 6anemikhu6a kuthiwe nosi6ani 6ani ngan' ekhaya kwenziwa ukudlala 6aze 6athukuthele kuko loko a6anye kodwa aku6icala ngo6a kuya gqumushelwa phela. Uku6a aqede uku6ongel' unina sekuzophum' umthimba nomakoti 6aye Esihlahleni - emfuleni, noma lina akuhlalwa ekhaya a6a-newa6o se6enikwa imbuzi ya6o okuthiwa Isiwukulu uku6ulawa kwayo ishaywa nje nangesagila izihlo6o sezi zowulethela izitsha zokudla umthimba na6akomyeni 6azo lethu isitsha sotshwala sekuphekelwa kudlelwa khona emfuleni esihlahleni. Sekufik' uyise womntwana emini khona esihlahleni loku phela u6elele ekhaya kwakhe akangeni mhla lungenayo uDwendwe. Sekuzoza izinsizwa yekhetho ukuzokhuphul' uDwendwe ziza zihla-6elela ziyihele zihambe zikhonya zigqashiya zitshekula zighenya zi6uye

/ziphindel'.....

ziphindel' emva ekhaya. Sekuzosuka ezase Mthimbeni ziyosho ukuthi umutwana usefikile. Zifike zingene emabaleni ziye ziphenduke enhla nomuzi ebaleni ngehele nazo zigqashula bese zingena esi bayeni zigiya bese ziphindel' emva esihlahleni zihamba ziti viyo. Sekuzo shiswa isigcawu laph' umakoti ebehlezi khona funa bamthakathe ngezinsila zakhe, Ubusu khuphu ba be umthimba ngehu bo onina se behle bahamba phambi mabili bafika ngehele bazungez' ibala besho bethi. "Iyeza intombi yakwethu emhlophe uzongeza amehlo mfokazana ayeza amathole ethu ezintombi." bese lufik' uDwendwe lufike luzikhethel' isigcawu oluthena ukuchanguzela kuso ngo ba uma lukhethelwe. Ikhetho lisuke seliye lafalakahla ngemhlahathi yodonga oluhlala ludilika noma behwaye ngesihlabathi somfula bayobe bayathe bayasina bashone phansi badinwe. Kungafikwa esigcawcini sekuzoqala izinsizwa zomthimba zishay inkondlo. Umco ba nswani igamu lokuqala njengokuthi:- Nansi nkondlo siyathatha kwa Ceza." uku ba izinsizwa zemthimba zigcine umco banswani kanye nesigekle sawo sekuzophuma izintombi ngenkondlo yazo zize ngamabele kuqala enje intombi ihole iqhamuka ngakwesokunene nezi nsizwa nanye izihole iqhamuka ngakwesokhohlo nezinsizwa amabele amabili azobekana phambi kohla lwezinsizwa phakathi kwesigcawu enye ilihola ihele ilise phambili leya eqhamuka koluny' uhlangothi isizo ba qhinqa abayo sengathi bahlehla uyova kothi uma leya isiqhinqa abayo lena ibisi behola ibasa phambili aze abekane amabele ziqimbile njalo izintombi lozi amaqhikiza abince utshodo nomutsha onesigeqana esincane amatshitshi abince umutsha nje ongafakwe lutshodo ngaphansi onesigege njena. Izibuki seziphelele esigcawini nekhetho selize ngehele lihambe lihlabelela laze lafika esigcawini nekhetho selize ngehele lihambe lihlabelela laze lafika esigcawini liza nomyeni. Zothi zinga qeda izintombi amahela bese ziklela izinsizwa ziguyela ngemva izinhla ezimbili sezizothi zingaqeda inkondlo bese kuphum' umakoti lapho' efihlwe khona esidingilizini esingemva kwezinsizwa seku zothiwake "Tulani Umsindo" sekuzophum' uyise ka Makoti kuqala ozobongela sekuthulwa nya: Usethi,

"Yethi ba ba Iyakhuleka lentombi uyeqhawe" useqala ngoyisemkhu- lu ozala lentombi njengokuthi nje. "Lentombi eka gelefana bamsik' amahawu ongenahawu uyogwazel' entanyeni eka Tetemana onjengase wane Gudwini onti zinqamuka ziphezulu zibenjengamagudokubema; umahlatshu.

/ebuhleni.....

eGuhleni onjenge intombi afik' atshel' unina Umanyandeni athi Nxese mutanami uhlatshwe lapho kuhlatshwa khon' amany' amadoda."

Iqhawe lelo lika Tshaka elali6e liyaphuma impi lifike lihlabane laziwa abant' abaningi, Umzilikazi ka Magwa6i ka Khamfile lowo; Impo- hlo i6utho lakhe kwa Zulu. Use6abongake 6onke e6alandelisa njengo 6uqhawe 6a6o u6onga njalo amadodana abezwe osefika kuyise i6isigiya isithukuthole, usezode ethi "Kahleni 6afana angikawaqedi amaqhawe." Uku6a aqede uku6onga usezogiya a6eselihlabak' umakoti igama inkondlo yakhe ekuyona ezophuma ngayo. Loku uyise useshilo ukuthi. "Udondolo lomntanami enkomo ewa6a isho6a layo ijongosi elintusi," esephumake umakoti esina uphahlwe zinkehli ezibince izidwa6a namaqhikiza ngemuva, kulandela a6ana wabo abavunile ugezizwe nangezinyo6o zezinsimba 6esho inkondlo yakhe 6ethi Ezethu 6azidl' izwe lonke ye! he! Zulu!!! Uthi angingane engenankomo 6omvumela aze aye afike enhla nesigcawu abese6uya ehla nayo esefulathele. Ikhetho lapho seli6uka kahle ida- 63 nda lakhe nokuhlala komqulu wesidwa6a se6ezoshoke abekhetho 6athi awuli6oni idanda layo nomkha6a nensonyawa zayo nezitho zayo Aw! uga- nine umfoka 6ani usezosina aye angene ohleni lomthimba ku6anewa6o usezosikhomba phansi asikhombe phezulu isinqindi sakhe alikhiphe ali- se le ihanu lakhe zihahazele izi6uki nekhetho zithi Ha! ha!! ha!!! uzothi angangena ohleni usehla unyeni ephuma ekhethweni usegiya aza- yaye ashingile kuye umakoti wakhe, umakoti ke lapho naye usemkhomba ngaso isinqindi lesi sakhe sengathi uyamgwaza ukuze kugcwaliseke ukuthi wasina impela waza wamkhombi ngesinqindi. Ngo6a phela idikazi ka lichanguzi alinkhombi unyeni walo wsuke selingana. Sekuzosuka ikhetho liyovumula lishiya izi6uki zisina lapha esigcawini kuthiwa ziya shanela. Sekuqhamuka Ikhetho selivumula ngama sho6a nangamadlo- kolo lize nehele amahau liwa bekise ngalapho kukhon' umthimba kothi lapha beyihele eliphamb' komthimba hese 6esho isaga 6ethi. Liyayikhu- phul' ingwenya khuphu!!! Waminza 6ese 6erela lapha amahau emadolweni zithi nanti Ikhetho nant' Ikhetho zifike zime phambi kuka makoti zibanse izisu zithi Beka wophakala kakhulu siyadla thina, uma futhi unolaka asinanda6a nawe" nomyeni usekhuphuka ezosho akuthandayo emyala 64 umakoti ethi uma uzogana kimi nje uyinsezwa enye nami ngiyensizwa sotholana phezulu sekulandela odadana6o inyeni na6o 6afike 6asho a6a- kuthandayo 6am6ethe kahle na6o izintshodo namahwatha noma igqwanga

/(umtsheke).....

(umtsheke) sekuza nonina nabo bezomtshela okwabo abafuna akugcine balandelane ngokuchanguza kwabo omdala phambili kuze kugcine ochanguze muva. Babince isidwaba ezinhle zezinkabi eziqizwa ngokuthi Ingubo baziqhole ngomuthwa namaka Ikhetho nalo seliza ngamahele liyasina umyeni uphakathi amahawu aphethwe lapho awekhethele sebesina benyuka bathi uma befika phambi kuka makoti sebenza isigekhe (igama lokukhomba) esifazane sishaye ihlombe. Uma ikhetho liphenduka libona kukhon' umfazi ongalishayi ihlombe udla lu6i bese beyo thath' ihu6o lapho bebesuka khona sekuthwake Thulan umsindo. Sebemi kuso isigcawu sekuphuma uyise womyeni use bongela ethi ziya khuleka lezinkomo ezika Nanaka ngiyasolo uNonsololo bayadla. Bayasola yimi ngedwa engingaka soli unomahlanjana onjengoka zwide Umutsh' omude wabul' amazweni iqhawe lelo lika Dingane elali6uthwe uTshaka, inkosi belu leyo yakwa Ntuli okokuthi uMngeni ozal' umbuzo ozal' uMaphoyisa abasaphethe isifunda namanye esise Qhudeni uku6a uyise aqede uku6ogel' ezinsizwa sezishay' inkondlo nesigekle ususu umthimba usuya ekhaya uthath' izimpahla zawo usufik' ungen' endlini obungemiswe kuyo izi6uki lapho seziphaw' utshwala sezichithek sezizozidlela iminjonjo ezintombini zazo nasezihlotsheni naku6angani sekungeniswa utshwala bomthimba wezintombi nowezinsizwa noyise ka Makoti sekulaka kuyasa kusasa sekuhlathwa inkomo yomqholiso izintombi zivuke zahlabelela elithi Siyayi thanda sonk' inyama." "Inkomo le isikhethelwa umuntu onobuhlungu ozakuyigwaz' umshu6o useyigwaza6e izintombi sezishay' ihlombe zithi Ayiwuke inkomo ka6ade." Isithi uma inya ubulango ingawi sezizuthatha zibusa ku Makoti endlini esebunyathela ngonyawo amazinyweni akhe useloku egulula umucu wosinga lwenkomo yaku6o wenzela uku6a inkomo ingawi uma beyiphinda beyigwaza umkhonto ogigwazayo sezi wuthath' izintombi noma futhi igwazwa iphinde ingawi nalowo sezizawuthatha njengo6a namhla sekukhokhwa usheleni uma ingawi uma isiwile seku6izwa umakoti uku6a azoyatha useza nocu lobuhlalu obumhlophe olude usefika elubeka elwelula enkomeni ohlangathini usephindela endlini abakhongi abahlinzayo bathi behlinza izintombi bezi6athe6isa amabeshu ziwaletha phakathi nezinqe zize nesithe6e izintombi zizo cela amantshontsho okuthiwa amange6eza zihlabelela zithi wo letha amange6eza wo letha. Umlenze uzanya kunina ka makoti ekhaya uhlinzwa inyaxonga ingeze yawela inanzi (itwani) futhi ingabobotshozwa / (ihlazo uma.....)

66 (ihlazo uma kuvele) itwani licingwa onina ukuze kungabikho umuntu onviya loko, funa angamithi umlokokazi kubeyabulwe kuthiwe bathatha umswane wenkomo yakhe yokuqholisa. Kuthathwa ngomina baka makoti abamsileyo bakugcine kahle umswani umbelwe isisele esibayeni bathathe konke okungaphakathi okunobulongo kuyo gezwa emfuleni onananzi amaningi lapho kungasayi kuficwa Umthakathi. Inyongo le abayeni sebesheshe bayithatha bayoyi londoloza ngoaba bazothela ngayo uMakoti kusihlwa nxa beke baphanjwa umthakathi wayithatha ngabe ufile umakoti akaseyikuthela nzalo. Sekuzongenwa endlinike kukhulungoe (indlu) ngalamazwi kusho uyise ka makoti. Ungifakele ekhwapheni kuthi konke siku bikelane usesisho nesifo asaziyo enganeni yakhe uma engenasifo usezothi. Wo thina sobe sihlutshwe uye nje umntana wenu wobuluhlanya akukho muntu okha khulunyiswe laph' ekhaya. Sekungenisw' imbuzi endlini kayise ka makoti kuthiwa. Nantu uthuli. Sekungenzwa eyomnewa6o kamakoti omkhulu sekungeniswa ekaninalume seziquhutshwa ziyo hlatshelwa kwamkhongi lapho kugaywe khona imbiza ende yomkhongi ziya phumo izinsizwa zomthimba sezithath' umkhono enkomeni yomqholiso nebele loyise sekuhanjwake noMakoti usebaphekezela eabeka ngaphandle eduze nje usekhala esephindela emuva. Sebefika bedlake izimbuzi notshwala kwa Mkhongi sebemshiyela izinhloko namathumba nobubende sebemuka umakoti usezogala nezintombi ezithile ezizomthezela besezidla isifu6a kusihlwa zizezidle nomeke sesi godukake.

67

36 Izivumulo zakwa-Zulu.

Izinsizwa ziqoph' izinsimba nganxanye abekele isithupha nganxanye abekele isithupha futhi ebeshwini ehlile lenkonyana. Isinene kunqunywa izinyane lemva elimnyama bese sisontwa isinene, uma beliselincane lenziwe insonto noma kusontwe senkonyane esibomvu abese faka ubusengi engalweni noma ishumi nganxanye nelinye ishumi nganxanye abesethwala umqhele wengwe ebusweni noma owomthini abesepheth' iwisa elibazwe ngobunono nomzaca omnyama wenqayi owagcotshwa ngelahle lixutshwe namafutha esephatha ikawana elincane eligatshelwe kahle okuthiwa isapholo elikhudlwana kuthiwa Umdlala elikhulu kunalelo kuthiwa Umbumbuluzo elikhulu Rakhulu Isihlangu. Usezogqiza ngezizigqizo zobuhlalu laph' emaqakaleni abesegaxa imfacane ibande lobuhlalu esefaka isicephu esincane sencema ekhwapheni esibeke ukuthi uma enetha imvula endleleni akhumule izinsimba azisonge ngaso ku kanye nesine

/nene sokusontwa.....

nene sokusontwa. Ngo6a loku kuya qhaqheka uma kunethile kanti noma libalelele nje isicephu lesi lihlo6o. Izinyawo lezi sezi chotshwe zimhlophe ezinzwane zonke zigudlwa ngetshe isinyawo sezi njenge sandla uyakhuphuka emfuleni usenyathela ekhoth' amatshe nama6ala akasafuni ukuthintwa uthuli. Ekhanda uthatha udonqa noma udekane ageze ngalo abese shaya izinwele ngezinti ezimbili izinwele 6ese si6e amaqakatha amagqibane sengathi kuhlezi izimpukane, okuthi wake Umphu6uzo noma ekwenza ngensipho kuye nzeka uma ethanda ashaye impithi ekhanda, yonake isokhohlwa ngesandla abeyiloku eyihlikihla sengathi uyazisonta izinwele. Impithike leyo. Usethotha amafutha amahle noma awe mbuzi noma awe phehlwa wona angenansila. Usezowaphonsa kancane mase mzimbeni lokuphela kade egeza. Uma egco6a kakhulu kuthiwa ugco6is' okwe dikazi lona lisuke lizama ukuka kuthiwe limanzi kanti seumxhopho, noma esefika ekhweni lakhe kuthiwe uzo6ukeka noma eyokweshela nazo izintombi ziyikhelele leyo nsizwa kathiwe inono. Uma eselikhehla ke uqapha ibeshu lengwe nesinene sezinsimba sigotshwe amago6ela noma asonte ixhume lemvu emnyama enza isitho6o okuthiwa igqib6o izinyo6o ezithungelwe zenziwa adedla zaqeda lonke iqolo ubude 6azo zize zishaye ezithunjini zamathanga. Elinye ikhehla lisonta inkonyane lenze izinjobo ezithungelwe njenge gqib6o lezoke zibiwa ngokuthi uHayi umutsha lowo noma isinene ku6e esamazinyane ezimvu amnyama senziwe sigwale amathanga 6angesa6i ubumbeka abakhwekazi 6ese izinjobo ezisemaceleni ku6e ezensimango (okufana nenkan) entanyoni loku phakathi kwawo ade ehlukaniswa amaqanjana obu hlalu kuthi esihlakaleni agudle ngalo lwase lwandle olufana nezimbathi aluhlenganise ngefosi luhlale lu6e izinhla ezimbili agqize ngalo esihlakaleni; uma kunge lahlabana ligaxa Umnyezane izinqanyana zomuthi umnyezane ezishiswe ezidukweni zabotshozwa zafakwa entanyeni zi6e umgexo awugaxa ehloambe wehle esifubeni nasemhlane uzuyushaye ege6eni okhalweni okungukuthi iziqu zakhe lezo zokuhlabana empini. Ivaka noma ongazange ahlabane akawugaxi entanyeni usefa6a izimpondo zonqoma noma ezethole zithungelwe oqhothweni kufakaza ubuqhawe naloku nezincwe6a noma ezesinkwe noma ezezi-nyenge-lezane zigqishwe izinsizi zobuqhawe ancinda kuzo noma ehlabene yikhona engezukungenwa iqungo ekhanda pansi kwesicoco usenqwaza ngomchilo (insonto) wenkonyane emnyama noma e6onvu. Usephatha amawisa abazwe ngo6unono noma ama6ili noma emathathu asethel' ubusengi laph'

ezithweni Uvunulela ukuya odwendweni ukuyobuka noma esekaya ehlabile ezophaka inyama uyavunula.

37 Ukuvunula kwesifazane.

Itshitshi liqala ligcobe utshodo manye ligcobe amaBayi kanye netaula bese lishaya umzonyo noma umphuzo ekhanda uma selizoqoma bese lithenga umalukhambu (umtsheke onemishu) sebethi cdade wabo kaliyobuka ndwendwe selithenga indwangu ekomvu inkankane labaleshelayo sebezozonda ukuthi sekuthiwa alibuke nje ngoBa selizoqoma selide lephotha nje nomyeko ekhanda. Uma seliqomile livumula ngama rwatha nonzimela selifaka uuhlelu entanyeni okuthiwa amapasi akhulunyiswayo noma likhonzisa isoka lingafike lilifunde libe incwadi enjengevela eposini, obunye buthi Kudel' ijuBa phela elicosha izinhlamvu emuyange kwenu. "ngoBa phela efake ezinhlamvu eziyintothoviyane lithi Kudela izintothoviyane zona zofa zibelethe" kodwa uma lonke luyintothoviyane kusuke kuyichilo imala ithi uyamuka unjenge utothoviyane. Uma kuzinhlamvu zomlilwana lithi Shisa izwe mlilwana bafe bonke sisale sobabili; uma kungezinhlophe unjengobisi lwesithole, uma ziluhlaza injenge zintaba ukwethwasa kwehlobo. Uma lunyama lithi lithukuthele inhliziyo yami imnyama injengamahlule ezinkomo zika nqasha, "uma bumpofu uthi bumpofu esibayeni akukho nkomo. Umake itshitshi selikhule langena ebuqhikizeni likhonziswa yisoka lalo ngoBusengi basezingalweni nona obasezithweni bese lenza iminqwazo emihle yobuhlalu yasekhanda bese yenza umutsha onemiqondo imigonqolezi emine noma esihlanu ethi uma iwubincile abuyiloku ubidlaka ezinqeni ihlupheke iloku ide iwukhuphula. Lapho isiyinkehli iba nesidwaba ethi uma iyobuka ngokwayo isibince kuthi phansi kwesicholo inqwaze ngeminqwazo emihle entanyeni ifake ubuhlalu obungamagcagcane obungamacephezane izigegana ezinqeni lapha yenzi obeshwana khona okungamacebelengwana abazana obuhlalu nezinsizwake zikhonziswa ngako zintombi nezingasha ezifakwa ezihlakaleni zezitho nezezandla uuhlalu obenziwe ngokuqina ezintanjeni ezintathu buya thekelezwa bubekane uma bugqizwa kubonakale ngciko ukuthi lowo ungasokela; uma isingumlobokazi ayibe isabufaka loBo buhlalu obunjalo isase inqwaza ngomqwazi omunye phansi kwesicholo yesaba ukuBa kuthiwe isiqhweba madoda izenz' intombi. Neziqhaza eyayizifaka iseyintombi ezindlebeni ziyimvunulo yayo kayisazi faki izindlebe sekuyimigibe nje, isezokwembatha itshali noma irwatha noma utshodo

/ibelinono.....

16elinono loku thunga njalo isicholo uku6a singahlkize6i.

35.7/ I6ude njalo ngesi buda kunga6i mnyama ekhanda sengathi izilile iphuce futhi pansu kwesicholo ngo6a phela indoda isekhona ongaphuci ofelwe indoda nesicholo futhi angasithungi kuthi umakuhlathsiwe 6a- bince izingu6o ezimhlophe zezinka6i 6afake izixhama ezinhle ezinama- qulu acwe6ezelayo isifociya esinamathusanyana 6angaze 6ahamba nga- phambi kwezindlu 6a hambe ngemva kwazo ngo6a kuthethwe amadlozi ala- phi' ekhaya noma sebeqode ukudla isifu6a 6aye 6ahlangane 6onke aba- lo6okazi 6aye ngenhlu eceleni kwendlu yomnumzane 6asho kanye kanye 6athi. "Siyabenga."

38 Ukwathiwa komuzi wesizulu.

Umuzi wesintu umakhanda ma6ili ku6akhona isandl' esikhulu nekho- hlwa. Uma ungena esangweni lesi6oya ubek' umuzi indlu enkulu i6e- kana nentu6a yesi6oya izindlu zase sandleni esikhulu zi6uyela ugakwe- sokudla uma ubeke umuzi ungasesangweni; zonke ezasekhohlwa zi6e nga- kwe sokhohlo sakho. Uma inkosana iganwa uyise esekhona, indlu yayo i6a ngasohlangothini lwesandla esikhulu kanjalo uma ikhohlwa liganwa indlu yalo yo6a ngakwesokhohlo ize iphume umuzi wayo nonina iyokwakha kolunyukhalo ngo6a phela nayo iyinhloko yomuzi wasekhohlo njengo6a nenkosana iyinhloko yomuzi kayise, uma esefile ithatha isikhundle sakhe idle ilifa lonke lakhe nelendlu yakwa6o kodwa ingena kulithinta ifa lendlu yasekhohlwa ngaphandle kwentombazane yokuqala yasekhohlwa eyisethulo kunkosana ngo6a iphindisela izinkomo U.G. Majola lo. Ugu
76 ~~ajimpi i6utho lakhe a6a6ephakwe phambili ku Bambatha~~

Ugu Ajimpi i6utho lakhe a6a6ephakwe phambili ku Bambatha.

Umphungandlu ziyash' Enkandla

Usihlangu vikel' inko6ovu

Undle6e kazizwa engan' ezamagwala ziyezwa

Inqe eliziviwe ngomoya ukuthi ziwile eMacu6eni ko Siqananda

Kuyayekwa ujeke ngo6an' umfan' usagqoka.

43 Ukuphehl' u6ulawu.

Kuye kuthi uma umuntu aliwa efuna uku6a isoka lithande kakhulu noma kuyinsizwa ifuna ukuqanywa kakhulu zintombi iphehle u6ulawu amanz' amhlophe ifuna phela ukugeza isishingoshe-isishweshwe phela, u6ugwad6. Kuye kuhlatshwe imbuz emhlophe inyongo yayo i6isithelwa okhambeni

/ngaphandle.....

ngaphandle luzungezwe ngayo kuthiwe Hawu kwenze njani umntwana engesilima ingan' nezilima ziyaganwa ubulawu obuphehlwa laph' okhambeni kuthelwe amanz' aqandayo kwagxotshelwa ungcingci wafik' umntakwethu nezaza nebutha, nokhalimela no Nomaguqagaqa ithole elehle ngomnyam' entabeni (ubongabonga lowo) sekuzaphehlwa ibaza loqhume noma elephahla kuzothi lapha igwebu elihamba pansi enhlabathini abesepuphuza usubasaweke umlilo edwaleni uzothi laph' esehlanya usukhukhulwa umlilo chianzele edwaleni elishi sayo buthi busaphuma emloonyeni ubuhlanzo abenqake ngesandla ahlambe nga6o ebusweni buyachitheka lapho bushaya edwaleni kuyaxhaphazeka kushunqa intuthu ishunqela kuye ayihabule uyagcinake usegeza ubuso nomzimba ngalobu obusalele okhambeni. Lowo muntu ke usezoba muhle achache nawe seje um6one ukuthi lomuntu uphambili udlubulawu sezizomqoni ubuthaphuthaphu naku6antu uzothandeka kuphel' isidina. Nabadonsa amalisho bayawahlanzela nosebenza kumlingu uyamhlanzela efuna ubunduna. Nokuba inceku uma osebenza nabo se6e bona usunogazi wozwa se6esho 6ethi wethu woyiholela leyo nyangana yakho.

44 Umthakathi Ophonsa ngamangwe.

Kuyekuthi uma umuntu efuna ukuphonsa omunye azondana naye athathe udengezi athele umuthi emanzini njengo sibanko nonhlangethi, nongazi, nomdlovuza nekhubalo elizidlayo abeke eziko kubile. Uyancinda ude egoqoza ngesijula somkhonto uyagcina usesiciba ngaphandle asiyeke sisale khona ebesekhwifa ethi "Awamudle amangwe uSo6ani6ani." Nembala uzozwa esehlatshwa awanxe6a emzimbeni ujengasohlangathini nje uyaqala uyalala ebusuku usemphupha emgaza kuyasa ugula kakhulu usezobiz' inyanga efikimncindise kanjalo naye; Iyasikhiph' isijula odengezini isigwaz' imbuzi kuloluhlangothi siye siphume kolengale uhlangothi isihoshe isithi mbe! ohlangothini lwendlu sib6okele ngale kwayo. Asihoshe ongaphandle esesiciba ngaphandle ethi ugiyawavala amangwe." Nepipela asephela lawo manxe6a abemgulisa.

45 Ukuphendulwa kwa Madlozi.

Umuntu oyisigangi uma exabene nakahlo6o lwakhe efuna ubwona amadlozi ukuba abulale abaku6o umba amanz' amnyama imithi njalo enyengo madlozana ithakwe nomswani wenkomo yamadlozi ebesethath' imvu emnyama esethetha amadlozi ngayo esekhipha inyango nomswani walemvu esekufaka emanzini amnyama edle phehla ethetha amadlozi ahlanze ngawo.

/Imvu.....

Imvu belu kasoze ayidla, omunye uyayimbela ethuneni njengesidumbu omunye ayiphe isihambi solinye uhlobo. Ngo6a uma idliwa owohlobo lwaku6o angagula afe nokufa. Usezodl ehlanza ngalamanz' amnyama ukuze kuth' a6aku6o angadla xa6o 6agule kubeyabulwe ezangomeni kuthiwe amadlozi athukuthele 6ese 6ewa hlabela 6athi 6angawathetha a6asefa. Umuntu 6a6a 6ayawathethe kuf' umuntu ngo6a nakulesigangi sesawona safaka uqeduhlobo. Amadlozi kasa 6a6eki akalolohlobo asadla izintethe entabeni athi eza ku6o a6esefulathele 6oze 6athi na6o 6anga6ona ukuthi mamu! kanti amadlozi akithi asoniwa 6ese 6e6iza inyanga izobe nzela amanz' amhlophe 6ahlanze ngawoke 6onke 6alolo hlobo ukuze kulunge kuthi ongekho kuthathwe induku yakhe noma ibeshu lakhe ligcotshwe ngegwebulalawo manz' amhlophe.

46 Ukuvinjazelwa kwo Mthakathi.

79 Kuyekuthi uma kude kufamuzi womuntu kunga qondakali ukuthi yini noma aje kufe iqhawe lenkosi kuye kuthunyelwe kulowo mnumzane noma inkosi elakhe esifundeni sakhe 6ese kuphuma ingoluboco eyobulelwa kubalozzi - izangoma ezethwese kakhulu zenkosi kuya amanxusa noma a6antu 6aleyo udawo 6aye kuzo izangoma ngo6a phela kusuke kukhona namathwasa okuyiwona ezowuqala kuqala umbulo 6afika njalo 6aphethe izibulo. 6afika 6athi ngenda6a zakho Mngoma kozu' idlozi "Akushiwo ukuthi E! Mugane!" unga6e awuze kuhula uma ukhuleka kanjalo Sesizohle si6akhombe esigcawini sokubuleta. 6azothi 6efika 6esithi "Shaya vuma, nize ugomkhu6a sekuphel' umuzi 6asho 6ehlokoma 6ethi, "yizwa ngoma" kuzothi uma ekhona esimnukayo siwoshaye ngesho6a lonkonkoni khon' esigcawini. Lapho use6amb umncedo ngesandla usebincele uhlanje usezohlasho athi "Hawu! Mngoma!! Ngihlanyelelwe ngo6ani kukhon' a6antu a6agezela phezu kwendl' yami. Khon isangoma sizokhwela ngami, ezam' izandla zimhlophe u6uthi a6uzange 6uphathwe kwethu no6a6a kazange athakathe 6ese kuya6ekwake ankosini ukuthi izangoma zivuke ulo 6ani6ani Isith' inkosi "Hambani nimbulale ngingake ngizwe ukuthi weqile wawel uThukela (ngo6a phela angaluwela u6eya6e usesindile usengene esilungwini) Nembala kothi kumpondo zankomo 6e6ewuhlangamsile umuzi lowo 6ethi, "Luhlangene! uhla! uya6a6aza oka Nda6a mfokazana. Laphoke kosind' ingane yentombazane yon' iyoba zinkomo zenkosi iyoba sigodlo senkosi iqhutshwa ngalelo /langa.....

langa nezinkona zomthakathi esezi phangiwe, lezo nkomo njalo amanzusa ahamb' ezihlephula abelana ngazo ethi ubengenanjoko engenani umthakathi Izingane zabafana zibulawa noyise zihelwa ngenxoxa entanyeni noma zigxunyekwe ezigxotsheni zothango ngezingana. Uyise nyaphenqwa abonyulwe imikhono asiwe kwankatha, noma esixhotsheni esinezimpisi. Uma ingomboco yenzelwa enkosini zithi zinga umuka izangoma ibisithi inkosi "Inombeni Umthakathi!! (usezothi ke yena omikwayo "Han! nina benkosi kubulawa mina ngedwa nje obani nosibani Gasala ngani?" Howu!! Mphangiseni Umthakathi uhodoba uzoz' aqede abantu benkosi ebanuka, ebanuka, benganukwe Sangoma "Sebembambake njalo bemusa kwa Nkatha. Kodwa uma umthakathi epanywe oqotsheni eyothakatha emzini womuntu ebusuku uyajojwe ngamapemula omhlanga acijileyo agqishwe ngemva kugwale isisu swi!! bamqhuba aze ayongena endlini yakhe bofike bathi "Heyi, Masibani Yamukela nanso inyamazane yakho!" omunye kusa efile, omunye uzafe noma emva kwezinsukwana. Umfazi womthakathi kakhati ebomva ngabantu ukhalel' esidindini ngoba esaba ukuthi ufana naye bambulale. Uma isifile indoda yakhe usezonikwa indojezana engazange iganwe ayinakwala, abasemazibukweni othukela abazishokolo sebesizakala njalo bedebeganwa abafazi babathakati.

47 Inyanga yokwelapha.

Inyanga ifundwa kwenye Inyanga enkulu uhodoba phela uba nohlaka, umsebenzi walo ukuhamba nenyanga luthwale izikhwama nezimpondo uma kuya kwelashwa nanza kumbina imihti. Inyanga ihamba nalo uhlaka lwayo ilukhombis imithi ngemithi "ithi! yimba bo umbe lo! Ilutshela nokuhlanganiswa kwayo nokuthi imbekwa sifo sini nanxa isiphekwa ithakwa initshengise nesilinganiso sayo nokuphekwa nokwaphulwa kwayo Isezodl' ithum' udi6i lwayo noma ingekho ilulayeke imithi (emelwe) ukumbiwa nina kuzothakwa imithi yokwelapha isifo esithile. Udi6i lolu nalo luze lufundl' yonke imithi, nezifo ukwelashwa kwazo. Inyanga isizo loke iluthuma ukuyo hambe iziguli zayo izelaphe kokunye zize zisindl' bese kuselela ukuyo phothula mva sezisindile. U6uphothula loku ukuhambela kwenyanga ukuyo qinisa isiguli sayo uma sezisindile. Ifike isigcabe isinike uphondo lokusiqinisa esizodl' silukhotha noma sihamba. Inyanga le izo hlatshiswa emvu ibisikhiph' imisipha isincindisa ngayo isiguli esiphothulwayo ukuze seqine noma sihamba siphilwa ukudla oku6i sikuhlanzâ singa ngemva ukufa nedliso. Isizoyi

/thwala.....

thwala yonke ke imvu iyoyidlela ekhaya layo. Imithi yokwelapha miningi ifundwa izigodi ngezigodi. Inyanga ikhendla kwenye, idi funda njalo izigoge, Uma uhlaka seluyifundile imithi yokwelapha izifo ngezifo selumaabantu obebe laphe basinda, luya yihluka inya nga luzimele lodwa luzelaphele nalo kokunye luyadlule inyanga elufundisileyo.

48 Imithi yezinyanga Amakhambi okwelapha.

Umkhwangwe	Uyancindwa uma umutnu enezembe ujovela
Umkhuhlu	Imbiza yokutha.
Amangwe	Umithi wezibobo
Ingwavuma	Umuthi wesisu uma uhudigazi uyaphalaza
Uhlangothi	Kugcatshwa ngawo uncindwe futhi
uGo6andlovu	Umuthi wom6ulelo.
Isibaha	Umuthu wokukhohlela uyahlafunwa ubenywe.
Ndiyaza	Uncindisa uma kufik' isinxo
Dinembuka	Umuthi owenz' uku6'aphelelwe isu kade efun' uku6ulela
Umaphipha	Intelezi uma ungenelwa zinyok' ezimblophe.
U Mondi	Isigeqo, wokutha nokuphalaza uthandis' ukudla
U Mavinubuka	Uvinib'ihlule uhud'igazi
U Makhukhumesana	Umuthi ofakwa ombewini kuthunqiselwe ngawo ensimini uku6a kuvum'ukudla
Umthunyelwa	Utunywa ngomoya uphepheth' izintombi
Ila6atheka	Giphoso esithunyelwa ezintombini
Impundu)	Intelezi yokuphalazis' izintombi zihayiza.
Uzililo)	ixutshwa nozililo neha6iya
Ushisazwe	Ikhambi lokuncindwa thayiza owobusoka
Umahoqo	Imbiza igeqa nesifo sabafazi izilond' emlonyeni
Mphamaphuce	Ikhambi longqunqiso 6adimwe uquwe a6antu.
42 Umembesa	Isihlungu sezinyoka
Umpunyu	Intelezi yokugeza umuthi wezikhali
In6oman6oma	Uyaqothwa uphuzwe ukhiph' izilo
Umayime	Isi6i6a selaph' umulunywe yinyoka owokuhlasela
Umadudula	Umuthi wenyongo (Umakhas' azibexe)
Imboni	Uphalazel' izilalo
Isidwa	Uyizidendana nje uyagxotshwa kuthiwe ngawo ukhiph' isigwebedla, kubenywa impuphu yawo. /uphilis'.....

uphilis' ikhanda kugcatshw' insizi uma iso
liphuma

Imfingo

Umuthi omkhulu kwaZulu wokumis' impi nokudla
wenzin' iziqu kuchelwe ngawo.

Unedlatholana

Imbiza yokugeqa nelumbo neqondo nesinye noma
kubuhlungu iqolo.

Ixolo umkuhlu wehla
thi

Kuthiwa ngawo ingane umzimb omu6i

Iklenya)
Ugobo)

uyaphalaz' isifu6a isiphungo futhi ngo6usi

Umankunkunku

Owomhungula umuntu ekhukhumala ufakwa ezinsizini
zezinyamazane awuhogele.

Umphawamaphuca

Ikhambi leha6iya nesigwebedla kuphalazwe ngawo

Ungazi

O6uyisa igazi uma selimukile uyancidwa kugcatsh-
we ngawo.

Ingulamlomo

Owelap' ukusonteka komlomo uyashiswa ancindiswe
ngezinsizi zawo.

Imbambezela

Isi6ethelelo ukutshwa nomanaye namafuth' emvu

Ibinini))
))
uPohlozi)

Kuhlafunwa izinhlamvu zawo noma zigaywe zikhiph'
izilo futhi uyaphalaz' u6ulawu.

Idle6e

Liqotshelwa kumbiza nkulu liyamisela futhi

lendlovu

u6ulawu.

Umbizankulu

Iyaqotshwa igeza amahawu imbiza

Inguduza

Yojovela nelumbo igeqa ongazaliyo.

Umqawe

Uyaphalaz' isifu6a wenzin' isiphungo.

Isizininane

siyimbiza usipheke usiphuze e6useni siyahudisa
siyaphalaza esifu6eni siyachatha ingane ngo-
6isi sifudumele siphek' ilala li6a mnyama.

Ikhathazo

Umuthi womkhuhlane, intelezi yokuchel' impi

83
43.

uDlutshani

Uphalazisa isifu6a uphekwe ugo6isi wenziwe
isiphungo lugca6' isinhlumba.

Uyeti (uleti)

Uthungisela ama6ele uchatha isigwebedla uphala-
zisa isifu6a

Usununundu

Umuthi wesifu6a kuphalazwa ngawo wenziwe isi-
phungo.

/Ukukhula.....

49 Ukukhula kwengane.

Ingane yentombazane ikhula iziga6a ngeziga6a ndleso sinomsebenzi othile kunyalo neyomfana ineziga6a zayo njengokuthuthuka kwayo eku-khuleni kokudala, kuma kanje ngokulandelana.

<u>Ingane yentombazane</u>	<u>Ingane yomfana</u>	<u>Iminyaka</u>
1. Intombazanyana	umfanyana	7 - 12
2. Ikhongwana (Inhleka- 6ayeni)	umfana	12 - 15
3. Ijongosi	Impondlelana	15 - 18
4. Itshitsho	Ibungu	18 - 21
5. Iqhikiza	Inbizwa	22 - 26
6. Inkehli - esithunge izinwele	Impohlo	27 - 32
7. Ingoduso	Umkhwenyana	27 -----
8. Umakoti	Umyeni	27 - 49
9. Umfazi - umlobokazi	Indoda	50 - 64
10. Isalukazi	Ikhehla Ixhegu	65 - 90

Intombazane: ayembathi ikha amanzi, ishanele iphathe ingane iyiphiphethile itholele, ithunywe emizini eseduze. Ikhongwane nejongosi kwambatha isiphuku nobendle kuphothwe izintambo zotshani. Unisebenzi walentanga ukukha manzi nokusinda ukutheza, ukuphamba, ukuphath' ingane noku phelezela unina uma eya emisebenzini eseduze nekhaya nje-ngokusika utshani nokulima.

Itshitsho: lembatha ibayi noma ihwatha lihambe nama qhikiza uma kuyothezwa, kuyosikwa utshani, kuyolinywa kuyohlakulwa liyenze imisebenzi yesifazane ekhaya.

Iqhikiza ne Nkehli : 6ayigana yonke imisebenzi yesifazane ekhaya 6ayalima 6ahlakule 6asinde 6alu6e izintambo zokwakha izindlu 6alu6e
44. amacansi nezithe6e nani nani 6a6umbe izinkamba nezi mbiza 6atheze 6a-
gaye utshwala 6emi6ondo nemisindo nomthakaso.

50 Ingoduso no Makoti noMfazi: 6agcina yonke imisebenzi yo6ufazi nokwakha izindlu ukusika, ukwaluka, ukuca6aya, ukulima, ukuvuna, ukubulula, ukubula ama6ele, ukwela ukugaya neminye enjalo.

51 Isalukazi: Sembatha isidwa6a sigcine imisebenzi yo6ufazi eseduze nekhaya silinde ikhaya uma kuhanjiwe sisale nezingane salu6e,

/sitholele.....

sitholele, sishanele silime izife sihlakule amazaleni sibe ngumzanyana.

Kunjalo naku**afana**, umfanejane nomfana ka kwembathi lutho kuhamba bushu kwaluse amazinyane ezimbuzi nanankonyane, ku**ambe** ithunga uma kusengwa kunikele amankonyane namathole kukheziswe abanewabo kwambatha ibeshu lesi khumba sembuzi. Ibungwana neBungu kwalusa amathole kuqhubeka kwaluse izinkomo nezimbuzi nezimvu, basenge izinkomo bakhethe amathole nama zinyane ezimbuzi, bawabambe aliwa onina, bakhuleke onina bawo ezisingeni, zaluke izinkomo nezimbuzi bahambe nazo ukuyo zalusa endle. Lentanga iphatha izazila nehau nenduku ibambe intambo uma kuboshelwe izinkabi. Insizwa ibinca ibeshu nomusha nomucedo yaluse uma kumakhaza likhithika, noma lina kakhulu ibophela izinkabi uma kulinywa noma kuthuthwa umuzi, amatshe izigxobo neminy' imisebenzi enjalo. Isiza ekwakheni izibaya, izintango, ezindlu, ekulimeni amasimu nase misebenzini etholisa imali esilungwini noma ukusebenzel' ipulazi; ihamba iye emisindweni iyohlasela, iyozingela iyembizweni ebandla komnumzane nasemakhosini.

53 Indoda nayo ibinca ibeshu nomusha nomucedo igcine yonke imisebenzi yokumisa umuzi wayo kahle, ukundla abafazi nezingane, ukufuna inxiwa elifaneleyo ukuluna, ukwakha umuzi nezibaya nezintango, noku-gcina imithethe yezwe njengokumiswe induna nenkosi yayo no Hulumeni.

54 Ikhehla: Uma indoda isiqinile isempunga eya jutshwa Ummumzane inkosi phela uku**ba** ithunge isicoco labo**be** abasayi phum' impi noku-bizwa ebukhosini uku**ba** bazogcina imisebenzi yezinsizwa namadoda amasha. Useyo khula njalo ede ebizwa ezinda**beni** zesizwe esebenza imisebenzi elingene yena njengo**budala** bakhe aze abe lixhegu. Kusukela emadodeni kuze kufike exhegwini abanye benza imisebenzi enjengoku sika amabeshu bathunge izinj**obo** bathunge iziqabetho nezilulu nezimbenge babaze bacije izigqiki amathunga imiqengq*e* izinduku baphisele, imikhonto ocelemba izembe, ikhu**ba**, bashu**be** izikhumba, kusikwe izintambo nama**fosi** kwenziwe izidwa**ba** neziphuku baphothe ubusengi. Ku**ba** khona nezinyanga ezikhanda insimbi nethusi nokunye okunjalo abanye bab**e** zinyanga ezelapha ngamakhambi namakhubalo eziwethweswa abadala balolohlobo olufunde imithi.

/Imidlalo.....

55 Imidlalo YamantombazaneImidlalo Ya6afana.

Ukugenda amatshe	edlalwa yonganyelwe ingqwele
Ukwaluka ubedezane	Ekwaluseni
Ukugay' isamnywane	ukuhla6' insema
Inqashi inqathu	ukubukuda
ukubukuda	ukugcweka
uku6umba izithombe za6antwana	ukulwisa izinkomo
ukwakha izindlu	nezinti namatshe no6umba
ukuganana nokugcagca	ukugi6el' amathole nezimbuzi
amalwishi - unobanqa	ukuntshontsha' imfe.
ukilikobe	nombila nobatata nezithelo
86(i) ungqimpothwe	kudlelwe koselwe esidulini
ukwaluk' izilulu nokunye	ukumba amagonsi.
	ukudl' ubedu
	Umshushuluzo
	ukuc16a ama6unzi
	ukuthiya izinyoni ukucupha
	ukuhuqana ngondongwana
	zi6omvana
	Iqanda lenjelwane no Pewula.

56 Ekwaluseni ingqwele namabungu aseqinile aya6afundisa a6any' a6afana izithelo zasendle nemithi edliwayo neyelaphayo 6afundiswe nesimo sobuntu nokuphathwa kwaso njengo6a 6ekhula 6afunde nokuphehla nzwathi njengo6a luphehlwa ngemithi ethile enjenga le:- uhlwehlwe, umthombe, unobulu, uphehlwa phezu kwenkondlwane ukuze izinhlanga zawo ziqhashele kuyo zinamathele u6usulumatha ke umlilo isiwu6amba inkondlwane usuvutha njalo. Imithi edliwa a6afana ekwaluseni ejile - Amagonsi, amaqathe, nomanqante, izakhwali, nomtoto, neminza, nemgwenya, amaviyo ensengana, uvovo, inhlokoshiyane, umnqandane, umvuthwamini, umfomfo, indoni, ijikijolo, umgungumzane neminye eminingi izigodi ngezigodi nonondomela amakhiwane imigwenya neminye njalo ehluma kwezinye izigodi kanti kayikho kwezinye.

87(2*)

58 Isilandelo sabaphendulanyo.

Uphumaphingapho?	Kwa Sanjezana!
Ufike wadlani no?	Iyambazana!

/L1 ngano.....

Li ngano? ngomceleketshana!
 Abantupho?
 musa nje Izimvervane!
 Ziyavakash' emagangeni!
 Imbuzikaz' ithwel' umqhele
 akubekek' kuyesa6eka!
 Ho mehxe! Ho mehxe!

 Ngu6ani lo? Undendezan!.
 Uza ku6a? Uza ku ndende.
 Ndendeni? Ndende khweza.
 Khwezani? Khweza phendula.
 Phendulani? Phendula joti.
 Jotini? Joti Mkhupha.
 Mkhuphani? Mkhuph' unenongwe.
 Nongweni? Nongwe gele.
 Geleni? Gele nkukhu.
 Nkukhuni? Nkukhu' ineqanda
 Qandani? qanda ndozi
 Ndozi ni? Ndozi muntu
 Muntu ni? Muntumagumbeleqel'
 Isiphanga sengeq' amaband'ishumi
 Iph' ingeqo siyokheqeza.
 Unyomvolozel'uzozalel' a6antwana.
 uzo philikici uzophalakaca
 Nangw' ejingila!!!
 88 We Nondwendwe hamba siyotheza
 Emazi6ukweni, mus' angiy' ukuya
 Ngagxotshwa izife, kwa phuma ngingila - yanqangunqanguza..
 Ya ngang' oxamu! Xamu lahoshoha.
 Izizi6a zonke zigwel' u6ulemhu.
 Nonjonjo vuka ngivuke njani?
 Ngilewewe nje, uga6afana nje.
 6akwa Tha6ede Tha6ede muphi?
 Yena lo senhla oshay' inka6i
 Idundu6ale ngokhalo

/Kwezika.....

Kwezika Nkweshe unkwesh' aqhini?
 A ngakushayi ngenduku yakhe
 Emabodlodlo ubodlokale
 Ngimshaye bodlo!!, bodlo!! bodlo!!!

Ukholo ka Nkoviyo - Umlolozelo we Thefuya.

Heshe! kholo!! Heshe kholo ka nkoviya kholo!!!
 Uphetheni ngomyomo upheth' amasomutwana
 Uwasa ngapi? uwasa kuzancenge acinge ka ncinyane.
 Athi gqi! gqi!! gqi!!! ame ugeguma lakwa mnewa6o.
 Ath' umnewa6o ngena yaph' endlini.
 Wa6u yangene kwa vey'zijeje ngezamina pheya.
 Ngeza6ayeni 6afike nini 6afik' izoyo
 Wa 6ahla6isani? nga6ahla6is' uciyo
 Uciyo 6aya maya 6athand' imvu6u
 Yona uyamankulu 6adle 6apheyeye
 Nontembuzane, ntembuzane 6osho! ntembuzane 6osho!! ntembuzane
 6osho!!!
 Ngimuke mina ngiye ku 6a6a
 Emgumdlovu' angiph' ukhezo.
 Ngi gqobeye khona kuphum'iziywane
 Zakwa magaguya
 Magaguya ngendukwana
 Vosho! vosho!! vosho!!! vosho!!!!'

.89

59

Ukuqonyiswa kwentombi.

Intombi iqala ukuqonyiswa ilitshitshi iqonyiswa insizwa endle
 njengasemasimini uma iyolima noma iyotheza noma iyokhamanzi iqonyiswa
 njalo kokunye ihamba nodadewa6o. Insizwa isizoyixi6ulake (ukuyi6ona
 okokuqala nqalise ukuyiqomisa) "Ungi6ona ngifika lapha nje mntanethu
 ngizozixi6ika uku6a mina sekukade ngakuthanda angazi uku6a wena uthini
 ngami, mina ngifuna u6e ngowami ngempela khona namhlanje." Intombi
 iyathula ingaphenduli, insizwa isizoyixi6amb' intombi eqakaleni qede
 ihlale iphansi isizodluthuza intombi ilinge ukuphunyla ithi ngiyeke
 Mfokazi - 6o, angifuni 6o, mhlaumbe ize iphunyule intombi i6aleke.
 Insizwa lapho isizoyilandelisela ngamazwi anjingelokuthi "Wo ntombi
 unga6owakhohlwa amazwi ami lawo." Isizogoduka njalo ize i6uye ngelinye
 /ilanga.....

90 ilanga sekothi mhla insizwa isiza okwesibili ibisifuna amathuba oku-
sibona isesheli sayo sisodwa; izozama ukuba sembonisweni eduze nase-
khaya iyilindele izikhathi ezithathu, ekuseni lapho ithemba ukuyibona
uma iphuma ukuya ngaphandle iyobe isishesha ngamandla ukuba iqala iya-
fika, isiseduze insizwa, isicashile; yale ukuba ihlale nje ibisivukile
insizwa yenzela ukuba ibenesithunzi entombini ihlale iyasaba. Nase-
mini insizwa ihlala embonisweni, iyiqaphela lapho iphumakho iya ema-
simini noma iyokha amanzi noma iyotheza ibisigijima iyoyifizezela
endaweni esitheleko nasekhaya isizoyivimbela ngaphambili ide iyingqanda
ngapha nangalapha ikhuluma nayo iyibuza imibuzo njengokuthi "Mntanethu
kanti uthini ngami na? Ngazé ngabulala zonke izinyoka zakini na?
Ngaze ngaphucuk izinyawo na?" Ibisithike intombi mina ngiseyingane
angikakwazi ukukhuluma nomuntu nensizwa izophendula ngalo lelo lokuthi
Ingani nami ngiseyingane na? Uma ubungengane unga be uyangiqoma na?
Intombi isizothi "Ngoba konje bengike ngathi ngizokuqoma na?" Ngi-
sho kulawo akho phela mntanethu okuthi useyingane, "Ngoba kodwa wena
ungaboni yini ukuthi ngiyingane na?" Kuhle usase uba yingane yami
mntanethu, nami ngiyakwazi ukuzondlela "We! Ge! ge!! ge!!! Uqamb'
ushilo ngeke ngishiye ubaba nomame mina ngiseyingane. Insizwa isi-
zozwa izimpendulo zalentombi ukuthi zithambile ukusensuku zatshwala
imqome isiyidedela isinethemba sebahluhanake.

91 Nantambama ku ba yikho lokho iyilandele nalapho iyotheza 'isizo-
yifika ehlathini isisho wona lawo mazwi okuqomisa ithi "Angisalali
angisadli ngifuna okwami unginike khona manje." Isizophendula ngelo-
kuthi intombi "Hai, ngiyeke mina hamba uyokhuluma neqhikiza angikwazi
ukukhuluma nawe mina (isho njalo ngoba isimthanda) isizobongake insi-
zwa isibonga emaqhikizeni isifika ithi "Intombi yakini ithi nginike-
ni impahla yami" Amaqhikiza asezothi ensizweni "Hulungileke hamba
wobuya ngolunye usuku sisayokesizwe enganeni" isihambake insizwa
isiyoze ibuye mhla isizobizwa ngamaqhikiza ukuba ilande impahla yayo,
ucu lokuqoma.

60 Intombi ecijela insizwa.

Kokunye intombi ithi iqonyiswa yinsizwa nje kanti ibiswele iyi-
cijele, ukucijela phela ukuba intombi imthande umuntu engakayiqomisi
ifihlisela ukuba ingabonwa muntu. Lentombi iba nezindlela ezithele
eqhuba ngazo uma ibona lesa sesheli, noma ihlangana nabakubo kwaleso

/sesheli.....

sesheli, izothi uma i6onana nabaku6o kasesheli icho6ozele i6akhulumise kahle yenze umusa omuningi, na6o 6aze 6a6one ukuthi iya6athanda lentombi. Kepha kuthi mhlazana ethi uyayikhulumisa lo oyisesheli sayo ilwe naye ivuke imba6azane, imethuke imphoxe size sithukuthele isesheli sifune nokuyigaxa ngenduku, size sihambe sasidiki6ele, siyafika ezinsizweni zaku6o siyazixoxela esikwenziwe yilentombi ziyikhuthaze ngelokuthi "Iyona engeyakho uqo6ake leyo elwa nawe" Uma lensizwa ixoxela odadewa6o ngekwenziwe yintombi na6o 6azoyimisa isi6indi ngokuthi "Qinisa ngo6a thina isenzela omkhulu umusa isiphenezipho ezikhombisa ukuthi iyasithanda nempelake naye usezoyiqomisa ngokukhuthazela ize imqome.

92 Enye intombi kayi6onakalisi lulaka uma icijela insizwa kuye kuthi uma intombi icijele insizwa ethize kepha leyo nsizwa ingakayikhulumisi i6isidithanda ukuyodlula ngaku6o kansizwa ize i6onwe lensizwa eyicijele kokunye izokhulumisa idlalise nezingane zangakhona isizoze iphume insizwa nasendlini iyi6ingelele iyixoxise inda6a itekula ngamazwi okuyiqomisa 6ese kuthi cosololo enhleziyweni. Yentombi seku ukuyisuka kwakhe njalo, usezode ethi uma eyiqomisa imphendule kahle aze athembe ukuthi, au, kusasa iyonqoma kanti isamelulela isikhathi nga6omu, ngo6a phela kumnandi noku6a i6onwe nga6antu ukuthi uSi6ani uyisuke uthuli eyasekuthini, namazwi ode uyithopha ngawo nqomisa ayayikitaza lale ithokozile izi6one nayo ukuthi ingumuntu, izode iqhu6a kanjalo kokunye kuphele izinyanga eziningi mhlambe unyaka kodwa manje zinga6ambili noma ntathu izinyanga uya6e uyeshela impela isizomqomake inikezwe impahla yiwo amaqhikiza.

93 61 Ukukleza - Ukugala uku6uthwa.

Kugala kwaku6uthanwa kuziwe enkosini kuzovivwa amaviyo, 6esekuthi la6a a6e6ethwele se6ethola ukukleza. Uku6uthwa loku 6oku6a ngelikhulu igugu ngo6a uzofika a6uthwe omunye uyafika kontanga ya6o use6atshela elassenkosini igama a6uthwe ngalo, kuzothi noma se6e6uthere a6a6uthiwe 6a6uzane ematshwaleni ngasemakhaya uma sekuphikwa izinkani omunye ethi ngiyi6utho elithile, usezobuzake omunye ethi uthi uyi6utho elithile nje wa6uthwaphi? wa6asa kuliphi iziko? Endaweni ethize kwa6ulawa zangaki? Okuthe kwathi kwerziwa ngu6ani? Kwehla-kalini okhalweni oluthize? 6ekuthi uma seku6onakala ukuthi amaviyo asemakhulu 6eseliguntshulwa sekuqanjwa elinye, sekothi na6ayintanga /ye6utho.....

yebutho elinqunyiweyo abangaabuthwanga besasele emakhaya bengayanga ukuyokleza bese bengeniswa kweliza ngemva ukuka bashubise ibutho elisha. Nansi imisebenzi ebisetshenzwa ngamaabutho uma kuzovivwa amaviyo noma kuzoklezwa.

94 Ukugawulela umuzi wenkosi, nokutheza nokuhlakula ngoaba awenkosi kahlakulwa sifazane ahlakulwa libutho, bavune, bathwale emakhanda, notshwala imbala buthwalwa ibutho lenkosi, uma busuka komunye umuzi wenkosi buya komunye njengase osuthu buya kwaDlamahlaha. Izintombi zingaze zibe khona uma kwenziwe ilimo zibizwe-ke nazo zizohlakula. Amaabutho lana abeka bulalane odwa kuqala ngokudelelana nje. Lithi elinje kwelinye ngeke silwe thina nalokhu ngabafana lokhu, noma benze isenzo esithize nje esiqonde ukubeyisa abelinye ibutho ibisiyasuka njalo impi, muvanje nokho bekungasenziwa lokho. Kuyekuthi lapha ibutho selibuya ekugawuleni beseliya enkosini selikhuleka enkosini ngoaba inkosi iyaphuma uma sekuza amaabutho ukuzobuka abesefika ebeka izigxobo ndawonye onke kuze kube ngenkulu inqwaba kanti njalo yilowo uphethe sinye isigxobo noma ihlahla. Bathi ukuka baqede ukuzibeka nalowo usengena ebuthweni lakhe bemi ezigaaba ngezigaaba sebezokuya phambi kwenkosi bekhuleka Nda bezitha!!! Ithule nje inkosi ibuke, sebezosuka manje ngamajubane begijima phambi kwayo belandelana benzela ukuka kubekhona isikhala esikhulu phambi kwayo, sebebanga umkhumbike manje befuna, begwedlana befuna ukuma kahle angabikho omi phambi komunye kube budunsudunsuke lapho nongenamandla ubonakala lapho, bamdudule omunye baze bamkhiphele ngaphambili komkhumbi ehluleka ukuthola isikhundla sokuma. Induna isimshaya isimbuyisela ngemva ezinhleni ezingemva esengena emkhumbini wezikhwehlela ngoaba nokhwehlelayo angekhwehlelele inkosi ngaphambili. Inkosi isizowa biza amaqhawe ayo ngezibongo zawo, ithi dlala bamkasobani bani othewathi agiye athi angaqeda ibisi biza omunye njalo izigcine; emva kwaloko sekuzoba uthe-
95(2) lawayeka oshisekayo uyaphuma agiye bamusho ngezakhe, njalo kuphume omunye ngokulandelana. Kepha uma ubizwa inkosi noma usemkhumbini wezikhwehlela uphuma khona kuwo umkhumbinyo dlalela inkosi selizoze lechitheke lihamba lihuba lize liqonde ngasezigabeni selize lichitheke liye emadlangaleni. Ngokwehlukana kwawo amaabutho ngamaabutho nalelo lingenise kwelalo idlangala.

Izimpi eziningi zisukela ekugiyeni; bekuyekuthi uma omncane

/ezokleza.....

ezokleza elele kwaḁakuḁo wangena phakathi kwaḁo, lapho seḁegiya uma naye ethuke esengena egiya ḁaze ḁambonga aḁalelo ḁutho laḁanewaḁo, akasayi kuya kontangayaḁo, sekungase kuchitheke igazi seḁemḁona engena kwelinye iḁutho kade egiya kwelaḁo ḁaze ḁambonga, amaḁutho asengahle alwe eḁanga yena lomfo noma sekuqonyiswa noma emncane njalo naye usengase aqonywe liḁutho lezintombi eziqome aḁanewaḁo ngoḁa naye eḁi- zwa ngalelo ḁutho; phela kwakuligugu nasezintombini zeḁutho elithize ukuqoma ḁuthweni linye.

56.99

64

Inhloniḁo yasendlunkulu.

	Esimhlophe	Esimnyama	Esimhlophe
	isicamelo	isigodlo	isiḁaya
	abantwana		esikhulu
	ohlangothini		isicamelo

Umuzi wenkosi wakhiwa isidingilizi. Isigodlo singenhla, ngezansi kusesicamelweni ezansana kusohlangothi lwasokhohlo, ngakwesokudla kusesiḁayeni esikhulu. Ngaphansi kwesigodlo kuḁusela isicamelo; umuzi wonke uḁiyelwe ngothango logagane, kukhona izintuḁa ezivalwa ngamahlahla anameva omgwagwane othiya nempisi; lezintuḁa ngeziphuma aḁayochitha iziḁi, naḁayogcaḁaza naḁayendle. Njalo aḁaqondene nalelo lich'i, ezansike isikhelekethe sesango elingavalwa ngoḁa yiloku ḁengena ḁephuma. Kuzothi isihambi esiḁaḁele izindaḁa zakomkhulu silalele eduze kuthi ekuseni liphuma sesizoya emgangeni; esangweni sifika kukhona induna ehlala esangweni. E! nina ḁakwa Zulu! nina ḁasohlangeni!!! Ngingumuntu ka Soḁaniḁani (umuntu omkhulu) ngithunywe izindaḁa ngicela ningigaqele ngaphezulu ku Ndunankulu isizothi induna yesango hlala laphoke, isizothuma inceku ukuḁa iyomncoma kundunankulu ukuthi nangu umuntu ka Soḁaniḁani othi kakhulekelwe kasazike akumumethayo isizophindela emvake inceku ithi kuthiwa hlala khona lapho zisadla izinduna, ukuḁa ziqedeke sezizothuma owazo umfana ukuthi katshele lowo muntu, isithunywa sika Soḁaniḁani ukuḁa eze eḁusweni ḁazo azolanda akumumethayo, afikeke; kufuneka umuntu ozokhuluma aphakamise izwi angakhulumi amfimize nje, uselandake "E, zinduna zenkosi ngithunywa uSoḁaniḁani uthi angizoncoma izinkomo zenkosi zidliwe yingonyama, ithambo lazo lisaḁonakala ngoḁa uma lingaze licashe nami sengingabuba kuḁe sengathi ngizigcwelezile izinkomo zenkosi. Sekuzathiwake Weu! Imboḁo ayikaḁikho inkosi isalele hamba ucinge umuzi ulale, kanti ḁenzela ukufuna isu lokungenisa loludaḁa enkosini, kokunye ku-

/kuphele.....

phele nezinsuku noma zimbili noma ngaphezu kwalezo, ngo6a kokunye sekuvimbe izinda6a ezinkulu esezingene phambili nezivela kwa6anegama noma ku6antwana. Sekothi zingathola ithu6a seziyombika engezanga yena, sezi6ika ngokuthi "Ye6o wena wohlanga, wena ka Mage6a, Nda6ezitha!! Nangu umfana osuka koSo6ani uthi, uthi, uthi, wena wohlanga, naye uthi akumumethe makwaziwe Ingonyama kungaze kumuse emakhazeni, kwagoqanjawo. Ngasitha!!! Uma inkosi yeneme izinda6a zilula isizo6uza ezinduneni ithi "Okabani yena lomfana?" Sezimusho isithi "M6izeni" Uku6a afinyelele usekhuleka kahle ngephimbo elihle "6ayede ngonyama yakomkhulu, nkosi yaphakathi" Ngithunywa nguSo6ani6ani ngokwehlileyo endaweni yenkosi ngo6a uma ekuthula uya6ona ukuthi kungamusa emakhazeni uma engaku6ikile, Luhlanga lwezwe!!! isiphendula inkosi "Ye6o 6ani, angidli lutho kodwa ake nim6eke laphaya" Isi6iza inceku "Hambani nimcingele lapho ezimbizeni isizomkhiphela imfihlimfihli yamanoni nesichumu esikhulu sotshwala, lokhoke okwakho wedwa ngisho nohamba naye ungem6ize, lapho usudle wanela sokukwahlule usuzohlenganisa izandla ususho ngephimbo elizwakalayo lokuhlonipha uthi "Ngasitha, okwezulu eliphezulu akuqedwa!!!" Isizothi inkosi akukho makhunzana ohamba nawo na, nzawuthike ye6o ngonyama ka Senzangakhona akhona ma6ili ayindle6e yakhe nda6ezitha isizothi inkosi encekwini, "So6ani, thatha nakhu ukudla nimuse kwa Si6ani6ani nithi kangenise nampa a6antu 6ami." Yikhona se6ofika 6athole okokwesula umlomo.

.102

65 Okunqwanjiswa kwenkosi.

6ekuyekuthi uma inkosi izoshaya uswela noma izonqwamba iphuma endleni, kuthunywe izinyanga ngaselwandle ziyothatha uswela, kukhona izinhlo6o zemithi ezizohlenganiswa nemili6o, sekuphekwa zinyanga, ama-bece amathanga, imfe nokunye okunjalo. Akusoze kwadliwa muntu inkosi ingakashayi Uswela. Kuyekuthi kungafika amanzusa a6elande uswela 6ese kuthunywa izinceku ziye kuNdunankulu ukuthi i6utho elithize ali-phume liyo6amba inkunzi ilandwa ehlane njalo emhlambini wemyoni kayiphumuli kwezenkosi, okunye sekwa6ola kunona sekushaywa ngekhasi, igqu-tshwa iqale ize nedlanzi lezinkomo izothi ifika eduze komuzimkhulu ku6e ilapho isikhethwake, seziyishoshelela izinsizwa isi6anjwa ngesho6a, no6am6a emlenzeni uyobe uthole se6eyiqaqela 6onke ize iwe 6eyi dumele ngezindle6e, nekhala nezimpondo, se6ezoyikipilita umkhono izwa, /ayihlinziwe.....

ayiklinziwe njalo umkhono ukipilitwe nesikhumba, usuzokwenyuswa umkhono lo uye ezinyangeni zifike ziwucuye amaqashana ziwufake odongelweni ususha uze ube ngamalahle usuqotwa uxutshwe namanye amakhubalo ashisiweyo. Okuzobixwa inkosi ngawo. Inyama yenkunzi lena ihlahlwa nesikhumba ingahlinziwi ibekwa inqwaba namafutha ndawonye sekuzokokhelwa umlilo yosiwe kuthunqe enkulu intuthu; kuthathwe itshe elikhulu lokugaya yonke inhlanganisela yemithi emibalabala, nezinhlobohlobo, emikhulu nenzima ephathwa zinjanga ezinkulu oManembe no Khondlo lapho isithakwe yaphelela sekuzolindelwa ukuphuma kwenkosi esibayeni esincane esibizwa ngokuthi "Ingudumana" lapho igcobela khona igazi lenkunzi Umjele lapho ke ithi ingaphuma amabutho athathe iqatha lalenkunzi lixutshwe nemithi eshwame.

103
60.

Kuthi lapha izinyanga sezibuthakile uselwa ngamakhubalo nangomkhono wenkunzi, Gese kuyo bikwa enkosini, sekuzothathwa umfana ongakathombi ayisebenze inkosi, lenhlanganisela yemithi izakucoma inkosi ebusweni njengoba inkosi uCetshwayo waye conjwa ngu Lutshutshu Ngcobo ka Mbande iNgobamakhosi osekhona namanje (1937) eduze kwe Ngwibi, Umfana uzoyicomba ebusweni inkosi imidwa emhlophe neluhlaza nekomvu eyenziwa ngeminwe, ithule nje inkosi sengathi ilele ayicombe umfana esesaba ibisithi Ha!!! Gese Gethuka bonke bebaleka Gethi Gayede! Ngasitha! ngumfana wakho ngasitha!! Ngumfana ka Mbanda! Ibisiphinda ithula sengathi isilele futhi, ayiphende ayicombe kubuye kuphinde khona lokho ize iphele. Ekhanda ifakwe isiphuku sentshe ezihlathini amabeqeza ensimango aze afika emahlombe nasezindlebeni. Usiba lendwe phezu komqhele wentini ifake iminyakanya, amashoba ezingalweni, okhalweni nasemzimbeni imizi emhlophe ibisiphatha iphande lemikhonto. Kunjalcaje noMdlunkulu usuvunule kuyesabeka, amakhosikazi namantombazana sebecombile sebedlalisela. Sekuzobizwa uzulu wonke kupheleleo nezikhulu ngoba phela nogulayo ubikwa kuqala lungabafiki usuku lwenyathelo. Sezizongena izinyanga esigodlweni. Inkosi isiphumela ngaphandle kwesigodlo emagumeni, izinyanga sezizoyishikaqa umzimba wonke ngemithi ziyiphaqula, ngemithi eshiswe yahlanganiswa nensizi ziyibixe, sekuzoqotshwa eminye eluhlaza ezokwenziwa igwebu okuthiwa isihlazi senkosi, sebezoyimonya umzimba wonkeke manje sekusuka izinsizi ebibixwe ngazo. Uzulu lapho useviyo lenye, sekuzoqinqilinqili izinqumbi nje zika Zulu, kuzothi ke lapho inkosi isiphuma

104
61.

/kuzoqhamuka.....

kuzoqhamuka Umdlunkulu uhamba ucekeza ngamahawana amahle, nozimbongi sezigedeza zimhasha owenkosi sekuzoqhamuka ondunankulu, laphoke senazi ukuthi kukhulu esekuzawuvela, sekuzoqhamuka abantwana beza nengonyama, emva kwaabakayiseke, sekuzo qhamuka yona inkosi isihlobo iphelele yembethe ezengwe, ihlobo nangemiqubula, iphethe inhlendla, Undunankulu usebuya ngecele laphoke sekungu Hamu kwaabakayise uMpande osezakuyilawula alawule sonke isikhumba sika Zulu. Usezothi nansoko Inkosi khulekani, ezwakale uZulu — bayede, bayede, bayede, bayede!!!! sebezoshaya ingomane ngezihlangu. Ngqu, ngqu, ngqu, ngqu!!!! sebezothatha ihubo elikhulu lakwa Zulu lamakhosi oSenzangakhona noTshaka, inkosi isihlezi esihlalweni sobukhosi, bonke abakayise sebehlezi bethe thekece bethambise amathanga bangayiqoshameli inkosi, ukuba bayiqonele nezikhulu ezingamaphetho abantwana seziphansi kubo; Uma sekuzoqutshulwa kukhethelwa inkosi sebezofika beme uhla lubo abantwana uThulasizwe lonake uHamu uyena osezobathathisa unyawo ukuze kuthungeke unyawo lubelunye, nehawu liphume ngamkhono munye nenduku iphume ikhombe nje-
 105
 62. ngokufundiswa kubo, owonayo lapho impiselo ekhanda.

66 Ingoma yoSelwa - Ishidi shi.

bageza bonke ekuseni ndawonye isilisa nesifazane bengahloniphani bageza ngendlamu sebezoguba umkhosi, ngalelo langa umfana ophatha inkosi kakudli ukudla. Nansike:-

Mam' abantu Mam' abantu Mam' abantu

bayakuzonda bayakuzonda bayakuzonda

Nqashishi nqashishi nqashi shi

Oshweshwe oFaku bona oMswazi.

Inkosi isiphethe uselwa izinyanga sezithayiza eceleni kwayo seyi6iza amabutho iba phonsa ngoselwa lushaya phansi bathi washaya phansi inka nyoko.

END 316